

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra trestního práva

**Mediace mezi obětí a pachatelem trestného činu v rámci
trestního řízení**

Diplomová práce

Victim offender Mediation in criminal proceedings

Master thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

JUDr. Tereza Dleštíková, Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Bc. Iveta Fairaislová

PRAHA

2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Bukovanech, dne

Bc. Iveta Fairaislová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat JUDr. Tereze Dlešíkové, Ph.D. za její vstřícný přístup při vedení mé práce a za poskytnuté cenné rady.

Poděkování také patří státní zástupkyni Mgr. Janě Murínové a ředitelce Probační a mediační služby PhDr. Andrea Matouškové za umožnění rozhovoru, ve kterém mi poskytly informace o praktických zkušenostech z jejich oborů.

Ráda bych také poděkovala rodině a přátelům, kteří mě při práci vytrvale podporovali a motivovali.

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá problematikou mimosoudních řešení sporů a to s důrazem na mediaci mezi obětí a pachatelem v procesu trestního řízení. První část čtenáře seznamuje s obecnými poznatky o restorativní justici, jejích principech a procesních zásadách. Zmíněn je také její historický vývoj. V druhé části práce je pozornost věnována hlavnímu tématu - mediaci. Zde jsou popsány cíle mediace, její průběh a využití v rámci trestního řízení. Samostatně je také upraveno postavení obětí, pachatele a společnosti jakožto účastníků restorativních procesů. Další část práce je vyčleněna Probační a mediační službě, jejímu právnímu zakotvení v České republice a postavení v trestním řízení. Poslední praktická část je věnována rozhovoru s důsledkem na využití mediace v praxi a předložení návrhu, který by mohl vést k efektivnějšímu použití.

KLÍČOVÁ SLOVA

Trestní řízení, restorativní justice, odklony v trestním řízení, mediace, Probační a mediační služba, oběť, pachatel trestného činu, alternativní řešení sporů

ANNOTATION

The Master thesis deals with the issue of out-of-court dispute resolution, with an emphasis on Victim offender Mediation in the criminal proceedings. The first part introduces the reader to general knowledge about restorative justice, its principles, tools and historical development. In the second part of the work, attention is paid to the main topic - mediation. The goals of mediation, its course and use in criminal proceedings are described here. The position of victims, perpetrators and society as participants in restorative processes is also regulated separately. Another part of the work is dedicated to the Probation and Mediation Service, its legal anchoring in the Czech Republic and its position in criminal proceedings. The last practical part is devoted to an interview with implications for the use of mediation in practice and the presentation of a proposal that could lead to more effective use.

KEYWORDS

Criminal proceedings, restorative justice, diversion program, mediation, Probation and Mediation Service, victim, offender, Alternative dispute resolution

Obsah

Úvod.....	8
1 Restorativní justice	9
1.1 Vymezení pojmu restorativní justice	9
1.2 Vznik a vývoj restorativní justice	10
1.3 Restorativní vs. retributivní justice	11
1.3.1 Odlišnosti přístupů.....	11
1.3.2 Spravedlnost jako společný zájem	13
1.4 Principy restorativní justice a zásady restorativního procesu.....	14
1.5 Restorativní programy.....	19
2 Restorativní justice v českém právu	23
3 Mediace.....	28
3.1 Definice	29
3.2 První pokusy o mediaci	29
3.3 Subjekty mediace.....	31
3.3.1 Oběť	32
3.3.2 Pachatel	35
3.3.3 Mediátor	39
3.4 Fáze mediačního procesu.....	42
3.4.1 První fáze: Příjem.....	42
3.4.2 Druhá fáze: Příprava na mediaci	43
3.4.3 Třetí fáze: Mediace.....	44
3.4.4 Čtvrtá fáze: Následná kontrola	46
3.5 Využití mediace v rámci trestního řízení	46
4 Probační a mediační služba	50

4.1	Formování současné PMS.....	50
4.2	Činnost Služby	51
4.3	Pravidla a standardy	52
5	Aktuální trendy a problémy mediace	55
5.1	Mediace v číslech	55
5.2	Mediace v trestním řízení a její využití v praxi.....	62
5.2.1	Rozhovor s ředitelkou Probační a mediační služby PhDr. Andreou Matouškovou	62
5.2.2	Rozhovor se státní zástupkyní Mgr. Janou Murínovou	66
	Závěr.....	70
	Seznam literatury	73

Úvod

Spory a konflikty ve společnosti byly, jsou a vždy budou. Stejně tak tomu je i s porušováním norem. Nenajdeme ve světě společnost, která se by nepotýkala s protiprávním jednáním. Nenajdeme stát, který by nějakým způsobem neměl zavedenou trestní politiku. To, co ale jednotlivé společnosti odlišuje, je systém hodnot a norem, které mají být občany dodržovány. Z každého takového systému by mělo být jasné, že trestná činnost se nevyplácí a že bude adekvátně potrestána. Rozdíly mezi jednotlivými státy vidíme také v postoji, který zaujímají k pachateli trestné činnosti, v procesu trestního řízení a v odlišně stanoveném druhu a výši trestu za jednotlivé skutkové podstaty. Záleží, zda se stát přiklání k retributivní či restorativní justici. Jde o dva odlišné přístupy. I když se postupem času dostává restorativní přístup, snažíci se o nápravu a resocializaci pachatele, více a více do trestního řízení, stále převažuje odplatná funkce trestu.

Spáchání trestného činu však nesouvisí pouze s pachatelem. Důsledky dopadají také na oběť či společnost jako takovou. Myslím si, že je velmi důležité řešit tuto problematiku komplexně. Právě proto jsem si pro svou diplomovou práci vybrala téma mediace mezi obětí a pachatelem trestného činu, jakožto jeden z nejčastěji využívaných programů restorativní justice. Mimosoudní řešení sporů a zejména mediaci považuji za vhodnou cestu řešení konfliktů. Je to způsob, který může efektivně napravit vztahy mezi účastníky trestného činu a také kladně zapůsobit na pachatele možná ve větší míře, než když si jen odpyká uložený trest.

Ve své práci budu vycházet ze zásad restorativní justice, seznámím s ideovými východisky mimosoudních metod a porovnáím výhody a nevýhody přístupu retributivního a restorativního. Cílem této práce je poskytnout pohled na mediaci dle právní úpravy České republiky, se zaměřením na postoj pachatele a oběti v průběhu trestního řízení. Svými poznatky dát povědomí o tom, jak je mediace v praxi využívána a jak spolu jednotlivé orgány činné v trestním řízení spolupracují v poskytování mediačních činností. Tím bych chtěla dojít k závěru, zda je možnost, jak tento institut lépe a více využívat. Mediace v trestních věcech není veřejností tak známým jevem, proto bych ráda, kdyby má práce poskytla přehled o možnostech jejího využití.

1 Restorativní justice

Vše to začíná u otázky, jak se postavit k nespravedlnosti a protiprávnosti. Jak bychom měli trestné činy potrestat a jak jim zamezit? V oblasti řešení sporů můžeme zvolit klasické soudní řízení nebo v posledních letech stále častěji používané smírné (kooperativní) postupy. *Ty se snaží zohlednit zájmy obou stran a dojít k všestranně přijatelnému výsledku, s nímž se strany ztotožní a budou jej naplňovat.*¹ Zaměřuje se na mezilidské vztahy a usiluje o nápravu škody / újmy vzniklé trestnou činností.

1.1 Vymezení pojmu restorativní justice

Slovo „restorativní“ ve své podstatně znamená „obnovující“, „znovuobnovující“. Restorativní justice tak představuje cestu nalézání spravedlnosti, která se orientuje na nápravu způsobené újmy. Jde o moderní vizi trestněprávní politiky, která nevidí jako hlavní problém porušení právních norem, ale vzniklé škody a narušení mezilidských vztahů.² Restorativní justice si klade za cíl vykonat nápravu a znovu začlenit pachatele do společnosti. Zúčastněné strany, kterými jsou: pachatel, poškozený (oběť) a společnost, společně identifikují způsobenou újmu nebo škodu, nalézají potřeby a povinnosti, které vyplývají z protiprávního konání.³

Pokud bych měla uvést přímo definici, použila bych slova jednoho z hlavních zakladatelů restorativní justice Howarda Zehra: *„Restorativní justice je proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná trestná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje*

¹ HOLÁ, Lenka a Miluše HRNČIŘÍKOVÁ. *Mimosoudní metody řešení sporů: vysokoškolská učebnice*. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-246-2.

² O restorativní justici. *Restorativní justice* [online]. Praha [cit. 2022-11-26]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/>

³ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativna justícia*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8.

společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky.“⁴

Pro doplnění bych ještě uvedla definici z Doporučení Rady Evropy o restorativní justici v trestních věcech (přijaté 6. října 2018): *„Restorativní justice označuje jakýkoli proces, který umožňuje těm, kteří byli poškozeni trestným činem, a těm, kteří za tuto újmu zodpovídají, aby se v případě dobrovolného souhlasu aktivně zúčastnili vyřešení záležitostí vzniklých v důsledku trestného činu, za pomoci školené a nestranné třetí strany.“*

Z výše uvedeného lze vyvodit body charakterizující restorativní justici:

- pozornost věnována oběti
- orientace na způsobenou újmu a potřeby poškozeného
- motivace pachatele k převzetí odpovědnosti
- reintegrace pachatele i oběti do společnosti bez stigmatizace
- řešení konfliktu společnými silami

1.2 Vznik a vývoj restorativní justice

Ačkoli se vznik restorativní justice datuje až mezi 70. a 80. léty 20. století, konsensuální a smírné řešení sporů lze nalézt i ve starověku. Mimosoudní metody řešení sporů, které jsou na myšlenkách restorativní justice postaveny, byly využívány v antickém Řecku a také ve starověkém Římě, kde fungovaly služby mediátora. Idea mimosoudních metod je také spojena se starověkou Čínou. Jejich učení se odvolávalo na učení Konfucia, které prosazovalo harmonii soužití.

Původní prosté středověké právo fungovalo na principu „oko za oko, zub za zub“ a za smrt oběti se tak vyžadovala i smrt pachatele. Později, kolem roku 1300, se do středověkého trestního práva začaly dostávat i jiné aspekty. Zájem byl o lidskou psychiku, příčiny a okolnosti spáchání trestného činu. Docházelo k uzavírání vzájemných dohod a dbalo se na smíření stran. Pro tyto smířčí smlouvy, které převaly až do 16. století, se vžil název *„compositio“*.

⁴ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN isbn80-902998-1-4.

Novověk je spojen s rozvojem mořeplavby a zahraničního obchodování. Mimosoudní řešení sporů se tak hojně využívalo mezi členy obchodních společností. Významným pro tuto oblast je rok 1913, kdy došlo v USA ke zřízení institutu Smírčí služby. Mediace tak dostává první institucionalizovanou podobu.

V 60. letech 20. století čelily Spojené státy americké vlně přistěhovalců a konfliktům ve společnosti se nedalo vyhnout. Klasické soudy byly ale přetížené a také zdoluhavé. Proto došlo ke zřízení tří experimentálních soudů, které jednotlivým případům přiřazovaly alternativní způsoby řešení sporů (např.: mediaci, rozhodčí řízení). USA se díky tomu považuje za kolébku alternativních řešení sporů a restorativní justice jako takové.⁵

1.3 Restorativní vs. retributivní justice

Základem pro vznik restorativní justice byla snaha najít jiný aparát pro trestání. Dalo by se říci, že restorativní spravedlnost se zrodila jako vize alternativní k retributivní spravedlnosti. Není tak překvapivé, že si nový přístup získal své příznivce, ale také kritiky nebo odpůrce. Rozdíly mezi oběma přístupy jsou zřejmé a jasné. K definování restorativní justice se tak často používá odlišnost základních a hlavních myšlenek justice retributivní.

1.3.1 Odlišnosti přístupů

Charakteristice tomuto novému, převratnému pohledu na trestání a jeho porovnání s justicí odplatnou se věnuje v jedné ze svých knih, již dříve zmiňovaný, Howard Zehr. V knize z roku 1990 s názvem: „Changing Lenses“ píše, že retributivní přístup definuje stát jako oběť, zároveň definuje nezákonný vztah jako porušení pravidel a vztah mezi obětí a pachatelem vidí jako irelevantní. Zatímco restorativní přístup identifikuje lidi jako oběti a dává ústřední význam mezilidskému rozměru.⁶

⁵ HOLÁ, Lenka a Miluše HRNČIŘÍKOVÁ. *Mimosoudní metody řešení sporů: vysokoškolská učebnice*. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-246-2.

⁶ JOHNSTONE, Gerry a Daniel W. VAN NESS. *Handbook of Restorative Justice*. United Kingdom: Willan Publishing, 2007. ISBN 978-1-84392-150-9.

V následující tabulce uvádím mnou vybrané rozdíly chápání trestného činu:

RETRIBUTNÍ POHLED	RESTORATIVNÍ POHLED
trestný čin je porušením norem	trestný čin je porušením vztahů
újma definovaná abstraktně	újma definovaná konkrétně
stát jako oběť	lidé a vztahy jako oběti
primárními stranami stát a pachatel	primárními stranami oběť a pachatel
nezájem o potřeby a práva obětí	zájem o potřeby a práva obětí
mezilidské vztahy nejsou brány v potaz	mezilidským vztahům dáván velký význam
konfliktní povaha činu zakryta	konfliktní povaha činu rozpoznána
trestný čin definovaný v technických, právních termínech	trestný čin chápán v celém kontextu: morálním, sociálním a politickém

Zdroj: Zehr, *Changing Lenses* (1990), str. 184 – 185

Z výše uvedeného lze vyvodit, že základním rozdílem mezi retributivní a restorativní justicí je odlišné chápání spáchaného trestného činu. V modelu justice odplatné je trestný čin vnímán jako konflikt mezi pachatelem a státem a největší pozornost je směřována primárně na pachatele. Poškozený, resp. oběť trestného činu je spíše přehlížena a zaujímá zpravidla pasivní postavení. Oproti tomu koncepce restorativní justice vychází z předpokladu, že trestný čin je sociální konflikt mezi dvěma či více jednotlivci / stranami, na jehož řešení se musí aktivně podílet všichni dotčení. Jen tak lze docílit nápravy způsobených škod a obnovit trestným činem narušený systém hodnot a sociálních vztahů. Klíčový význam náleží aktivitám, opatřením a procesům, které v přítomnosti, popř. v blízké budoucnosti směřují k odčinění protiprávního skutku, urovnání narušených právních a společenských vztahů a které minimalizují nebezpečí recidivy. Nikoli těm, které hodnotí určité jednání z pohledu minulosti, což je typické pro retributivní justici.⁷

⁷ SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 8071793507.

Rozdílný zájem těchto dvou přístupů lze pochopit i z následujících otázek:

- a) otázky kladené restorativní justicí
 - Komu vznikla škoda?
 - Jaké jsou potřeby osob zasažených trestným činem?
 - Komu vznikají závazky a povinnosti? A jaké?
- b) otázky retributivní justice
 - Jak a jaký zákon byl porušen?
 - Kdo se daného trestného činu dopustil?
 - Jak má být pachatel potrestán?

1.3.2 Spravedlnost jako společný zájem

I přes zjevné rozdíly nelze restorativní justici považovat za čistý protipól justice trestající a není dobré snažit se jednu či druhou „vyřadit ze hry“. I zastánci restorativní justice již uznávají, že ne všechny trestné činy je vhodné řešit restorativními postupy a jsou si vědomi nezbytnosti koexistence obou přístupů. Jejich cílem již není revoluce, ale reformace tradiční justice. Oba způsoby vedení trestní politiky sledují koneckonců stejný cíl, kterým dosažení spravedlnosti. Pouze k tomu používají rozdílné metody.

Retributivní justice se snaží dosahovat spravedlnosti a sociálního pořádku náležitým zjištěním trestných činů, pachatelů a jejich následným přísným a spravedlivým potrestáním. Tím se snaží ochránit celou společnost a do budoucna zamezit páchání trestné činnosti.

Restorativní justice se snaží stejného cíle dosáhnout vzájemným pochopením a odpuštěním, za současného převzetí závazků a povinností všemi přímo zainteresovanými subjekty.

V zájmu spokojené společnosti by tak nebylo správné rozdělovat jednotlivé formy justice od sebe. Restorativní justici je vhodné využívat jako paralelní systém, působící vedle klasické trestní justice. Restorativní přístupy přinášejí smysl a další možnost, jak pracovat s pachateli a oběťmi trestných činů. Restorativní justice

nemá nahradit koncept tradiční trestní spravedlnosti, ale má se do něj vhodným způsobem integrovat. Pokud chceme nastolit spravedlnost ve všech rovinách, je nezbytná vzájemná kooperace restorativní, retributivní i rehabilitační spravedlnosti.⁸

1.4 Principy restorativní justice a zásady restorativního procesu

Z významu slova *restorativní* chápeme, že jde o jakousi obnovu (nápravu), a to hlavně mezilidských vztahů. Restorativní justice staví na tom, že trestný čin je narušením lidské integrity a vytváří povinnosti a závazky. Společnost utváří síť propojených mezilidských vztahů. Trestný čin pak představuje újmu komunitě a důležité je napravit to, co bylo porušeno či poškozeno.⁹ Restorativní přístup vyžaduje spolupráci všech zúčastněných, aby bylo dosaženo požadované obnovy.

Howard Zehr ve své publikaci „*The little book of restorative justice*“ pojmenovává 3 základní principy restorativní justice:

a) Zločin je porušením mezilidských vztahů

Poškození a komunita potřebují nápravu. Příkými poškozenými jsou ti, kterým byla trestným činem bezprostředně způsobena újma. Nesmíme ale zapomenout také na další zasažené osoby (rodinné příslušníky obětí a pachatelů, svědky). Pachatelé, poškození a dotčená komunita jsou klíčovými účastníky procesu naplňování spravedlnosti. Samotná obnova by měla vycházet z potřeb poškozených a povinností pachatelů.

b) Porušení zakládá povinnosti

Povinností pachatele je co nejvíce napravit vzniklé škody. Pachatel má příležitost porozumět škodě, kterou způsobil oběti, případně komunitě, a převzal

⁸ ŠTEFÁNIK, Ondřej. *Restorativní justice v podmínkách českého trestního práva* [online]. Praha, 2012 [cit. 2023-01-11]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/pfxyj/disertace_finalni_verze.pdf.

Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.

⁹ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-902998-1-4.

odpovídající odpovědnost. Povinnosti vůči obětem, jako restituce, mají přednost před jinými sankcemi a závazky vůči státu. Komunita má povinnost pomáhat obětem trestných činů a měla by usilovat o integraci pachatelů a zajišťovat jim příležitosti k nápravě.

c) Hlavní povinností je napravit škody

Oběti jsou v maximální možné míře zapojeny do procesu určování potřeb. Pachatelé se podílejí na nápravě škody, pokud je to možné. Doporučuje se osobní setkání, ale je potřeba rozlišit případy, kdy je vhodné zvolit jinou formu komunikace. Cílem je nalezení vzájemné dohody. Pachatelé jsou v soudním procesu podporováni a je s nimi zacházeno s respektem. Jejich vyloučení z komunity je nežádoucí. Ke snížení pachatelova společenského statusu by mělo docházet v krajních situacích. Soudní proces patří společnosti. Členové komunity se aktivně podílejí na výkonu spravedlnosti.¹⁰

Restorativní justici charakterizují ještě další principy, pilíře, o které se tato moderní vize trestněprávní politiky opírá. Zastánci restorativní justice nepovažují zločin za porušení společenského pořádku ani za překročení právních a morálních pravidel, ale spíše jako újmu oběti a hrozbu pro společnost. Škodu třeba chápat široce (újmu materiální, fyzická, psychická, ztráta společenského postavení, narušení sociálních vazeb, rodinného života). Primárním účelem společenské reakce na čin nemá být potrestání pachatele nebo převýchova, ale vytvoření podmínek pro odstranění škodlivých následků činu. Klade se velký důraz na přímou aktivitu pachatele na náhradě způsobené škody. Oběť trestného činu nesmí být v žádném případě nucena k vyjednávání s pachatelem. Pokud jde o orgány činné v trestním řízení, jejich účast v procesu by měla přijít pouze / až tehdy, jestliže vyjednávání mezi pachatelem a obětí nevede k cíli.¹¹

¹⁰ Zehr, H. & Mika, H. (1998). Fundamental concepts of restorative justice. *Contemporary Justice Review*. 1. 47-55. [cit. 2022-11-27]. Dostupné z: https://www.academia.edu/1299608/Fundamental_concepts_of_restorative_justice

¹¹ KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-021-8.

Restorativní proces je samotné řešení konfliktní situace, která vznikla spácháním trestného činu. V procesu se jsou hlavními aktéry samotní účastníci konfliktu a vede je nestranný zprostředkovatel. Jako definici restorativního procesu bych vybrala popis z „Rezoluce o základních principech při aplikování programu restorativní justice v trestních věcech“, kterou vytvořila Hospodářská sociální rada OSN: „Restorativním procesem se míní takový proces, při kterém oběť, pachatel a každý další subjekt nebo člen komunity dotčený trestným činem mohou společně aktivně participovat na řešení důsledků vyplývajících ze spáchání trestného činu, a to za pomoci nezávislé osoby.“

Pokud jde o využití restorativního procesu v trestním řízení, lze ho použít v kterékoli fázi trestního řízení. Lze ho spojit s odklonem v trestním řízení, může k němu dojít před trestním stíháním nebo paralelně s ním. Může představovat součást rozsudku nebo ho lze uskutečnit až po schválení nebo vykonání rozsudku. Obětem a pachatelům by relevantní úřady a právní experti měli poskytnout dostatek informací, aby se mohli rozhodnout, zda se chtějí restorativního procesu zúčastnit. Postoupit případy k nim mohou soudní orgány nebo orgány činné v trestním řízení v jakémkoli bodě trestního řízení. Případně se může na službu restorativní justice přímo obrátit některá ze stran zúčastněná řízení.¹²

Největší smysl má realizace restorativního procesu v předsoudním stádiu trestního řízení. Velký potenciál má však i ve fázi výkonu trestu, neboť dává odsouzeným pachatelům možnost uvědomit si následky spáchání trestného činu, přijmout za něj odpovědnost a omluvit se oběti.¹³

Hodnoty tvořící restorativní proces působí jako záruky svobody. Tímto tématem se zabýval australský profesor John Braithwaite. Ten ve své knize „*Principles of Restorative Justice*“ uvádí 7 základních hodnot:

¹² Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters. Dostupné z: <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2018/10/Recommendation-CM-Rec-2018-of-the-Committee-of-Ministers-to-member-States-concerning-restorative-justice-in-criminal-matters-.pdf>

¹³ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Poškozený a oběť trestného činu v kontextu restorativní justice* [online]. Praha, 2019 [cit. 2023-01-14]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/111380> Disertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

- Non – dominance
- Posílení / zmocnění
- Dodržování právně konkrétních horních limitů sankcí
- Uctivé naslouchání
- Stejný zájem o všechny zúčastněné strany
- Zodpovědnost
- Respektování základních lidských práv

Non – dominance: Restorativní proces musí být aktivní v zabránění nadvládě. Je žádoucí, aby zúčastněné strany dostávaly prostor postavit se proti dominující řeči, proti druhé straně. Pokud ale dominance přetrvává a zúčastněné strany se jí bojí čelit, musí se pak slovo převzít svolavatel (nestranná osoba). Restorativní procesy musí být strukturované tak, aby se minimalizovala nerovnováha sil.

Posílení / zmocnění: Pokud by někdo nesprávně považoval nedominanci za pasivní hodnotu, bylo přidáno zmocnění, které trumfuje ostatní hodnoty (jako např.: odpuštění). Pokud oběť odmítne omluvu a rozhodne se pachatele nenávidět, případná mediace mu dává ještě další možnost odpustit. Zmocnění má tak přednost před odpuštěním.

Dodržování limitů: Procesy restorativní spravedlnosti mají své pozitivní účinky díky dynamice reintegrovaného zahanbení a snaží se zamezit negativním účinkům stigmatizace vyhnout se ponižování.

Uctivé naslouchání: Tato hodnota je podmínkou účasti. Lidé, kteří toto vytrvale odmítají ctít, by měli být požádáni, aby odešli.

Stejný zájem o všechny: Programy restorativní justice se musí zabývat jak potřebami pachatelů, tak obětí a také postiženou komunitou. Dohody, které nemyslí na oběť jsou nepřijatelné. Nebo dohody, které jsou sice výhodné pro oběť i pachatele, ale kde někteří další členové zasažené komunity nejsou bráni v úvahu a nedostává se jim pomoci, jsou morálně nepřijatelné. Stejný zájem neznámá stejnou pomoc. Pomoc by se měla individuálně lišit dle potřeb jednotlivých stran.

Zodpovědnost: Principy jakéhokoli procesu restorativní justice o právně významné záležitosti by měly mít právo odvolat se proti restorativnímu usnesení k soudu a právo vyřešit spor přednostně alternativním způsobem. Také by se mělo zodpovědně zvážit, jestli je daný trestný čin aplikovatelný v rámci restorativní justice.

Respektování základních lidských práv: Platí zásada dodržování lidských práv stanovených ve Všeobecné deklaraci lidských práv, Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech a dalších souvisejících dokumentů.¹⁴

Všechny výše uvedené zásady jsou klíčové pro to, aby se nějakému procesu či postupu vůbec mohlo říkat restorativní. Jako nejdůležitější považuji zásadu dobrovolné účasti. Ani jedna ze stran nesmí být žádným způsobem nucena k účasti na restorativním procesu. Je zcela jasné, že pokud oběť prodělala činem velkou psychickou újmu, nebude chtít pachatele spatřit. Psychika každého jedince je rozdílná a ne každý se dokáže přes traumatizující zážitek přenést a setkat se s pachatelem tváří v tvář. Pokud o tom ale uvažuje, přichází na řadu další důležitý bod, kterým je obeznámení všech stran o náležitostech souvisejících s restorativním procesem. Ještě před vyslovením souhlasu s účastí, musí dojít k plnému informování o jejich právech, o povaze procesu a o možných souvislostech s jejich rozhodnutím. Účastníci musí mít povědomí o tom, že mají právo na právní pomoc již před začátkem procesu a samozřejmě také v jeho průběhu. Poté, co restorativní proces probíhá, musí být dbáno rovného postavení všech subjektů. Nesmí jim být žádným způsobem uškozeno v závislosti na jejich věku, sociálním postavení, intelektu apod. Je požadován vzájemný respekt stran, naslouchání a zapojení do diskuse. Každý z účastníků má právo se k věci vyjádřit a předvést své návrhy řešení. Pokud je komunikace důvěryhodná, účastníci spolupracují, prohlubuje se tím vzájemné pochopení a empatie. Díky tomu mohou

¹⁴ Braithwaite, J. (2003). Principles of Restorative Justice. In A. von Hirsch, J.V. Roberts, A.E. Bottoms, K. Roach and M. Schiff (Ed.), *Restorative Justice and Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* Hart Publishing. str. 8 – 11. Dostupné z: http://johnbraithwaite.com/wp-content/uploads/2016/05/2003_Principles-of-Restorative-Just.pdf

lépe pochopit chování a jednání druhé strany a mohou vyjádřit své pocity a potřeby.

Jednou ze zmiňovaných zásad je také dialogická forma procesu. Dialog je zprostředkovaný, a to nestrannou a školenou osobou, která vytváří příznivé prostředí pro komunikaci. Zprostředkovatel musí vykazovat určité odborné znalosti a schopnosti, ale i tak ne každý je na tuto profesi vhodný. Měl by vynikat určitými osobnostními charakteristikami jako například dobré komunikační a rétorické schopnosti, měl by být empatický a trpělivý, schopen racionálně přemýšlet a také být trpělivý. Zprostředkovatel dále garantuje bezpečnost procesu a pomáhám účastníkům zvládat tuto psychicky náročnou situaci, nepřímo vede restorativní proces tak, aby došlo k dohodě mezi stranami. Pokud k dohodě nedojde, případ je navrácen orgánům činným v trestním řízení, které rozhodnou o jeho dalším vývoji, o rozsudku.

1.5 Restorativní programy

Restorativní programy, které mají za snahu urovnat konflikty mezi stranami, nejsou používány pouze v rámci trestní justice, lze je praktikovat v různých prostředích, neboť se ukázaly jako velmi přizpůsobivé. Rozšířily se tak i mimo trestně právní rámec do běžného života celé společnosti. Můžeme je využívat od rodinných sporů po konflikty mezi etnickými nebo náboženskými skupinami, od šikany ve škole přes nevhodné nebo represivní chování na univerzitních kampusech až po řešení sporů ve velkých organizacích.¹⁵

Má práce je vedená katedrou trestního práva, a tak se budu v následujícím textu věnovat restorativním metodám používaných v oblasti trestního práva a justice.

Mnoho restorativních programů vznikalo jako alternativa k trestnímu řízení, aby nabídlo jinou cestu ke spravedlnosti, která se otevírá účasti obětí a zapojení komunity. Zavádí se rovněž několik programů ve vykonávací fázi trestního řízení,

¹⁵ VAŇKÁTOVÁ, Lea. Restorativní město (Restorative city). *Restorativní justice* [online]. 19.10.2020 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/restorativni-justice-mimo-trestni-rizeni/restorativni-mesta-restorative-city/>

někdy i vězeňských, které mohou přispět k účinné rehabilitaci pachatelů. Restorativní komunitní programy mají své opodstatnění i při návratu vězňů zpět do společnosti, protože usnadňují sociální znovuzачlenění pachatelů a posilují jejich vazby v komunitě.

Mezi základní restorativní programy řadíme:

- a) restorativní konference
- b) restorativní kruhy
- c) mediace mezi obětí a pachatelem trestného činu

Restorativní konference se dále dělí na rodinné skupinové konference a komunitní konference.

- Rodinné skupinové jsou používány v převažující většině, a to hlavně jako odklon v trestních věcech mládeže od běžného systému trestního soudnictví. Tento model byl ve své moderní podobě začleněn do vnitrostátních právních předpisů a aplikován v průběhu trestního řízení mladistvých pachatelů na Novém Zélandu v roce 1989, což z něj v té době učinilo ze všech existujících přístupů restorativní justice ten systémově nejzakotvenější.¹⁶ Pro rodinnou skupinovou konferenci je typická široká účast osob, které se do procesu zapojují. Tato konference poskytuje prostor pro opětovné začlenění pachatele do komunity a snaží se společným řešením nalézt kolektivně přijaté rozhodnutí. Jde hlavně o aktivní zapojení rodiny bez intervence státních orgánů, i když je možné do procesu zapojit také zástupce policie nebo sociální pracovníky. Samotná konference začíná vyjádřením pachatele k jeho činu, uvádí, co ho ke spáchání vedlo. Oběť pak popisuje událost ze svého pohledu. Má právo vyjádřit své pocity. Popisuje to, jak mu čin změnil život a jakou újmu mu způsobil. Poté dochází ke konfrontaci, kdy oběť může pachateli klást otázky, které ho tíží a jejichž zodpovězení může mít pozitivní účinek na jeho uzdravení. Cílem je rozhodnout o způsobu odčinění újmy, přičemž toto rozhodnutí se pak v písemné dohodě postupuje příslušnému

¹⁶ UNODC. Průvodce restorativními programy. Edice příruček pro trestní justici. 2. vydání. Vídeň: United Nations, 2020. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2021/08/PROHLEDNOUT-PRUVODCE-RESTORATIVNIMI-PROGRAMY.pdf>

úředníkovi trestní justice. Pokud by nedošlo k dohodě na této konferenci, věc je předána soudu pro mládež.¹⁷

- Komunitní konference fungují také jako alternativní opatření. Jsou zpravidla řízeny komunitními skupinami nebo organizacemi, s finanční podporou vlády či bez ní. Nejprve musí pachatel přijmout odpovědnost za spáchaný čin, musí projevit lítost a ochotu k setkání s obětí. Pokud souhlasí i s uvedenou právní kvalifikací skutku, pak se teprve kontaktuje oběť, zda se chce konference zúčastnit. Pokud nechce, pokračuje se dále v klasickém trestním řízení. Tento typ konference se bez účasti oběti nekoná. Zatímco v rodinných konferencích je sice žádoucí přítomnost i oběti, ale její účast není povinná.

Restorativní kruhy jsou používány k řešení konfliktů už dlouhou řádku let. Původní obyvatelé Kanady a USA užívali tento model při rozhodování ve věcech běžného života. Postupem času se kruhy rozšířily i do novodobé trestní justice. Využívají se jako způsob řešení trestné činnosti a vycházejí z myšlenky svobody a individuality jednotlivců. Kruhy jsou charakterizovány jako proces, který posiluje zapojení místní komunity do řešení trestních věcí.¹⁸ Nabízí širokou škálu řešení, která zohledňuje každého pachatele, specifika konkrétních případů a možnosti jednotlivých komunit. Cílem rozhodování v kruhu je posílit v komunitě pocit vzájemnosti a podpořit jak postavení oběti, tak i pachatele a ostatních členů společenství (komunity).

Mediace mezi obětí a pachatelem trestného činu je nejběžnějším restorativním programem. Mediace nabízí přímý nebo nepřímý proces, ve kterém se oběť a pachatel při setkání tváří v tvář či skrze nepřímé komunikační prostředky zapojují do diskuse o trestném činu a jeho dopadu.¹⁹ Celý proces je pod dohledem

¹⁷ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Poškozený a oběť trestného činu v kontextu restorativní justice* [online]. Praha, 2019 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/111380> Disertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

¹⁸ ŠTEFÁNIK, Ondřej. *Restorativní justice v podmínkách českého trestního práva* [online]. Praha, 2012 [cit. 2023-01-11]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/pfxyj/disertace_finalni_verze.pdf. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.

¹⁹ UNODC. *Průvodce restorativními programy*. Edice příruček pro trestní justici. 2. vydání. Vídeň: United Nations, 2020. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2021/08/PROHLEDNOUT-PRUVODCE-RESTORATIVNIMI-PROGRAMY.pdf>

nezaujaté osoby proškolené k tomuto účelu, která mediaci vede a dává stranám prostor ke komunikaci. Dobrovolná účast je i zde podmínkou pro její konání. Mediace má za cíl pomoci oběti s jejím psychickým stavem, dát příležitost a prostor k jejím potřebám. Zároveň cílí na pachatele, aby si uvědomil, co spáchal a aby za skutek přijmul odpovědnost. Návrh na vedení mediace v daném případě může vzejít od státních zástupců, soudů, policie, Probační a mediační služby, anebo může o mediaci požádat také sám pachatel či oběť. Není žádoucí, aby samotný proces mediace probíhal za přímého dohledu orgánů činných v trestním řízení. Jejich přítomnost by mohla na účastníky působit moc formálně a těžko by se mezi nimi docílilo otevřeného dialogu. Zároveň je ale důležitý pocit bezpečnosti, a to hlavně ze strany oběti. Úkolem mediátora je navodit důvěrnou atmosféru, aby se oběť necítila nijak v ohrožení.

Tyto programy mají společné základní restorativní zásady. V jejich realizaci jsou ale rozdíly, které je odlišují. Nejzřetelnější rozdíl lze nalézt v okruhu účastníků, kteří jsou do jednotlivých programů začleňováni. S nejpočetnějším okruhem účastníků se pracuje v restorativních kruzích, neboť se zapojuje celou komunitu, která je s daným činem spojena. Konference pracují také s komunitou, ale s užší, rodinnou. I do mediace může být přibrán větší počet účastníků (zejména osoby dotčené trestným činem), ale často probíhá je mezi třemi stranami: pachatel – oběť – mediátor. Mediaci se budu dále podrobněji věnovat v kapitole č. 3.

2 Restorativní justice v českém právu

Justice v České republice je primárně založena na tradičním trestním procesu. Právní úprava je spíše rigidní a některé změny se do systému dostávají hůře. Ale i tak je Česká republika ovlivňována současnými trendy v ostatních evropských demokratických zemích.

Restorativní justice se začala po světě rozšiřovat již během 70. let minulého století, na odborném poli české justice se poprvé o tomto tématu začalo diskutovat až v 90. letech, kdy se taktéž začaly projevovat prvotní změny na cestě k novému trestnímu právu. Systém českého trestního práva stále postaven na kontinentálním právním systému a základech klasického soudnictví zaměřeného na pachatele a tresty. Tento systém má ale také své problémy, a i Česká republika se snaží soudnictví více zefektivnit. Díky trendu ostatních vyspělých států, tak české trestní právo reaguje na potřeby moderní společnosti a zařazuje stále více prvků restorativní justice do svého systému.²⁰

Koncept restorativní justice může prostupovat více aspekty trestního práva. Lze uplatnit v rovině hmotněprávní i procesněprávní. Programy restorativní justice nabízí větší individualizaci ukládaných sankcí a také způsobu projednání spáchaného trestného činu.²¹ Jak už víme z předchozí kapitoly, cílem restorativní justice je vhodně doplňovat klasickou trestní justici, neboť ta má v tuzemských podmínkách silné kořeny a dokáže tak pracovat a reagovat se všemi druhy trestných činů, zatímco restorativní postupy lze aplikovat pouze v některých případech.

Za první kroky můžeme považovat novelu trestního řádu č. 292/1993 Sb., s účinností ke dni 1. 1. 1994 a novelu trestního řádu č. 152/1995 Sb., s účinností

²⁰ JONÁŠOVÁ, Aneta. *Restorativní justice a její projevy v českém trestním právu* [online]. Brno, 2017 [cit. 2023-01-18]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/m9kxv/Aneta_Jonasova_-_Restorativni_justice_a_její_projevy_v_ceskem_trestnim_pravu.pdf.

Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.

²¹ DLEŠTIKOVÁ, Tereza. *Poškozený a oběť trestného činu v kontextu restorativní justice* [online]. Praha, 2019 [cit. 2023-01-18]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/111380>
Disertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

ke dni 1. 9. 1995, kterými byly do právního řádu zavedeny instituty podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání, jakožto významné restorativní prvky. Podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání řadí trestní řád mezi tzv. zvláštní způsoby řízení. Zásadní kategorií v těchto zvláštních způsobech řízení jsou odklony. Jelínek a kol.²² mezi odklony řadí tyto instituty:

- a) Podmíněné zastavení trestního stíhání
- b) Narovnání
- c) Řízení o schválení dohody o vině a trestu
- d) Odstoupení od trestního stíhání v řízení o provinění
- e) Trestní příkaz²³

Odklony jsou spojeny s prvky restorativní justice, neboť představují takové řízení, kdy se věc neprojednává standardním způsobem. Trestní řízení nedojde do obvyklého konce, kterým je vynesení rozsudku a uložení trestní sankce, ale řízení se odkloní a trestní věc se vyřídí jinak nebo se trestní stíhání zastaví. Cílem odklonů je narovnání vztahů mezi pachatelem a obětí a odstranění škodlivých následků trestného činu.

Ščerba ve své monografii²⁴ rozděluje odklony na *largo sensu* a *stricto sensu*. Tedy rozlišuje mezi odklonem v širším a užším smyslu. V širším slova smyslu chápe odklon jako odchylku od standardního průběhu řízení, která je spojena s rozhodnutím o upuštění od trestního stíhání. Tedy pokud upuštění není obligatorní z důvodů předvídaných zákonem. Po rozhodnutí o odklonu v širším slova smyslu pak může následovat určitá forma společenské intervence. Za tento odklon je v českém trestním právu považováno především fakultativní zastavení trestního stíhání dle § 172 odst. 2, zejm. pak písm. c) trestního řádu. Odklon v užším slova smyslu je dle Ščerby nezbytně spojen s principy restorativní justice, a tedy i s určitou formou výchovného působení na osobu, vůči níž je vedeno trestní řízení

²² JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní: podle stavu k ...* Praha: Leges, 2010-. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-278-3.

²³ Zařazení trestního příkazu do odklonu v trestním řízení je sporné. Pokud budeme odklon chápat jako odchylku od standardního trestního řízení, tzn. že nedojde k vyslovení viny a věc se vyřídí mimosoudním postupem nebo zastavením stíhání, pak by institut trestního příkazu mezi odklony patřit neměl.

²⁴ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9.

a vůči níž je odklon uplatňován. Takové výchovné působení nastane buď po rozhodnutí o odklonu, například stanovením zkušební doby a podmínek za kterých bude fungovat a kterým musí obviněný vyhovět. Druhou možností je zařazení výchovného působení před rozhodnutím o odklonu. V takovém případě se stává nutnou podmínkou pro jeho aplikaci.

Jelikož restorativní justice klade důraz na postavení poškozeného / oběti a na jeho zapojení do procesu trestního řízení lze tak za projev restorativní justice považovat ustanovení trestního řádu týkající se vydání věci zajištěné v trestním řízení poškozenému či zajištění nároku poškozeného dle § 47 a násl. trestního řádu a také institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním dle § 163 a násl. trestního řádu.²⁵ Institut trestního stíhání se souhlasem poškozeného umožňuje, aby poškozený souhlasil nebo vyslovil nesouhlas s trestním stíháním pachatelem, se kterým je v příbuzenském vztahu. Toto lze ale uplatnit pouze u taxativně vyjmenovaných trestných činů uvedených v § 163 odst. 1 trestního řádu. Jde o jednu z mála výjimek ze zásady legality, kterou český trestní řád dovoluje.

Pro oběti a poškozené je nejdůležitějším právním předpisem Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), který upravuje:

- a) *práva obětí trestných činů a některých dalších osob v souvislosti se spáchaným trestným činem,*
- b) *poskytování peněžité pomoci obětem trestných činů státem a*
- c) *vztahy mezi státem a subjekty, které poskytují služby obětem trestných činů a některým dalším osobám v souvislosti se spáchaným trestným činem.*²⁶

Tento zákon chrání oběť tím, že ji garantuje náležitá práva postavení v celém procesu, a to s ohledem na její psychickou, fyzickou či materiální újmy vzniklou

²⁵ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Poškozený a oběť trestného činu v kontextu restorativní justice* [online]. Praha, 2019 [cit. 2023-01-18]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/111380> Disertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

²⁶ Zákon 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). Hlava I, § 1. In: *Zákony pro lidi* [online]. AION CS, s.r.o. 2010-2023 [cit. 2023-01-18]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-45>

trestným činem. Ten, kdo disponuje statusem oběť, má právo na poskytnutí odborné pomoci, právo na informace, na ochranu soukromí a právo na ochranu před druhotnou újmou. Dalším významným právem je možnost vybrat si výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví. Využívané je také právo na ochranu před hrozícím nebezpečím, a to včetně krátkodobé ochrany oběti. Některé z obětí mají také právo na peněžitou pomoc od státu. Okruh oprávněných je uveden v § 24 odst. 1:

- a) *oběť, které bylo v důsledku trestného činu na ní spáchaného ublíženo na zdraví,*
- b) *oběť, které byla v důsledku trestného činu na ní spáchaného způsobena těžká újma na zdraví,*
- c) *osoba pozůstalá po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem, registrovaným partnerem, dítětem nebo sourozencem zemřelého a současně v době jeho smrti s ním žila v domácnosti, nebo osoba, které zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu,*
- d) *oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti na ní spáchaného a dítě, na kterém byl spáchán trestný čin týrání svěřené osoby (§ 198 trestního zákoníku), kterým vznikla nemajetková újma.*

Oblast, kde se často využívají restorativní principy a kde se upřednostňují alternativní způsoby řízení, je řízení ve věcech mladistvých. V roce 2004 nabylo účinnosti Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Hlavním účelem reakce na trestnou činnost mladistvých je zejména výchovné působení a vedení pachatelů k uvědomění si viny za trestný čin, jehož se dopustili, a důsledků z něho plynoucích. Pomocí tohoto zákona se usiluje o minimalizaci rizik kriminální stigmatizace, která mladistvému hrozí. Žádoucí je také zapojení blízké okolí poškozeného a sociální okolí mladistvého pachatele do řešení příčin a důsledků trestné činnosti. Místo klasických trestů se volí spíše podmíněné zastavení trestního stíhání, narovnání nebo odstoupení od trestního stíhání. Pokud takové vyřízení věci není dostačující, lze mladistvému pachateli uložit výchovná či ochranná opatření. Zvolit lze také

alternativní trestní opatření, která nejsou spojena s bezprostředním odnětím svobody, anebo také trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody.²⁷

Průlomem v oblasti restorativní justice v České republice bylo přijetí zákona č. 257/2000 Sb. ze dne 14. července 2000, o Probační a mediační službě, který se stal základem pro a institucionalizovanou podobu mediace mezi poškozeným a obviněným. Za jeho zřízením stála myšlenka vytvoření organizace, která poskytne dostatek prostoru a možností pro urovnání jejich sporu vzniklého trestným činem. Na základě tohoto zákona je realizována mediace, která se stala opravdovým projevem restorativní justice v českém právním prostředí. Mediace má v České republice dominantní postavení v rámci programů restorativní justice, a proto se tomuto institutu budu věnovat v další části své práce.

²⁷ DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Poškozený a oběť trestného činu v kontextu restorativní justice* [online]. Praha, 2019 [cit. 2023-01-18]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/111380> Disertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

3 Mediace

V první části práce jsem se zabývala restorativní justicí právě z toho důvodu, že mediace je jedním z prostředků či metod vycházející z myšlenek a principů restorativní justice. V rámci trestního řízení je mediace mezi obětí a pachatelem cestou, která může dojít k odklonu nebo k uložení některého z alternativních trestů.

Mediace se ale také používá ve stále větším počtu konfliktních situací, které nesouvisí s trestním řízením. Její využití je i v občanskoprávních sporech, jako jsou rozvody, řešení péče o děti či případy opatrovnictví. Často se využívá také v sousedských a obchodních sporech. Samotné mediační sezení i postavení účastníků je v případech mediace, která nemá charakter trestného činu, je v jistých směrech odlišné. V občanskoprávní mediaci se strany nazývají „disputanti“. Tento název v sobě skrývá fakt, že obě strany přispívají (přispěly) ke konfliktu, a proto se musí dohodnout na společném kompromisu, aby dosáhly společného řešení. Mediace je často v těchto případech silně zaměřena na dosažení urovnání, s menším důrazem na diskusi o dopadu konfliktu na životy účastníků. Zatímco v mediaci mezi obětí a pachatelem nejsou zúčastněné strany „disputanty“. Obecně platí, že jedna strana se zjevně dopustila trestného činu a druhá se stala obětí trestného činu. Zde se neočekává, že oběť sleví nebo bude požadovat méně, než kolik potřebuje k řešení své ztráty a způsobené újmy. Zatímco mnoho jiných typů mediace spěje k urovnání, mediace mezi obětí a pachatelem je řízena dialogem s důrazem na uzdravení oběti, odpovědnost pachatele, napravení způsobené újmy a obnovení poškozených vztahů. Tento dialog řeší emocionální a informační potřeby oběti, které jsou často zásadní pro její uzdravení a také pro rozvoj empatie pachateli k oběti a pro uvědomění pachatele škodlivých důsledků jeho činu, což může v budoucnu vést k potlačení jeho kriminálního chování.²⁸

²⁸ UMBREIT, Mark S. *The handbook of victim offender mediation: an essential guide to practice and research*. [online]. San Francisco: Jossey-Bass, 2001 [cit. 2023-01-27]. ISBN 0-7879-5491-8. Dostupné z: http://www.8-926-145-87-01.ru/wp-content/uploads/2014/07/Mark_S_Umbreit_The_Handbook_of_Victim_Offender_BookZZ.org_.pdf

3.1 Definice

Zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci rozumí mediací postup při řešení konfliktu za účasti jednoho nebo více mediátorů, kteří podporují komunikaci mezi osobami na konfliktu zúčastněnými tak, aby jim pomohli dosáhnout smírného řešení jejich konfliktu uzavřením mediační dohody.²⁹ Tento zákon sice upravuje mediaci v jiných oblastech práva, než v oblasti trestněprávní (té se věnuje zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě), ale podstata mediace je v obou případech stejná.

Zákon o Probační mediační službě ve své definici specifikuje mediaci využívanou v rámci trestního řízení. Dle tohoto zákona je mediace mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu v souvislosti s trestním řízením.³⁰

Mediace je tedy efektivní metoda řešení mezilidských konfliktů opírající se o myšlenku, že účastníci konfliktu mohou za pomoci zprostředkovatele dojít k řešení přijatelnému pro obě strany. Oproti soudnímu řešení zde nedochází k jakémusi vítězství a porážce jednotlivých stran, ale jde o snahu dojít k takovému závěru, kde budou vítězi obě strany. Z hlediska trestního konání je mediace specifickým postupem, který v sobě spojuje trestněprávní i veřejnoprávní a také v sobě zahrnuje prvky psychologické a sociologické.³¹

3.2 První pokusy o mediaci

Už víme, že za kolébku restorativní justice jsou považované Spojené státy americké. Také víme, že právě mediace je světově nejrozšířenější formou uplatňování restorativních prvků. Kde a jakým způsobem ale tato metoda vznikla?

²⁹ Zákon 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci). Hlava I, § 2. In: *Zákony pro lidi* [online]. AION CS, s.r.o. 2010-2023 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-202>

³⁰ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní: podle stavu k ...*. Praha: Leges, 2010-. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-278-3.

³¹ STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativna justícia*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8.

Co můžeme považovat za počátek její existence, než se začala rozšiřovat do právních systémů po celém světě?

Mnohé zdroje přisuzují zrod mediace mezi obětí a pachatelem, v anglicky psaných publikacích nazývané jako Victim – offender mediation (VOM), experimentu „*Elmira Case*“. Jednalo se o případ vandalismu mladistvých z roku 1974 v kanadském Ontariu. Tento případ měl na starost Mark Yantzi, probační úředník, který si myslel, že by došlo k terapeutickému účinku, kdyby se pachatelé setkali tváří v tvář s poškozenými a zaplatili odškodnění. Tento případ byl katalyzátorem toho, čemu se v Kanadě a USA začalo říkat programy usmíření oběti a pachatele. V té době probíhaly podobné experimenty také v Severní Americe a Anglii.

Tato počáteční forma mediace mezi obětí a pachatelem byla osobní schůzka oběti a pachatele se zprostředkovatelem, který měl mít povahu nestranné třetí strany. Tento mediátor byl považován za nutného účastníka procesu již od prvních pokusů o mediaci. Postupem času se do setkání se začalo přibírat více účastníků, jako rodiče nezletilých, podporovatelé a další účastníci konfliktu. A tento model přetrval do současnosti, kdy se mezi strany mediace tradičně řadí také společnost (zasažená komunita).

Potřeba vytvořit institut mediace vznikla po výzkumech, které v Kanadě, USA a Anglii odhalily, že v systému justice je orientace vedená hlavně na pachatele, zatímco oběť je v pozadí. V důsledku toho byla zaměřená práce na nalezení přístupu, který bude přívětivější k obětem.³²

V Evropě byla první zemí Velká Británie, která uplatňovala mediaci. Mediační programy zde byly zahájeny koncem 70. let dvacátého století, tedy podobně jako v Kanadě a USA. Británii následovaly další evropské státy a to Německo, Rakousko a Nizozemsko. Tyto státy využívaly mediaci zejména ve spojení s odklony od standardního soudního řízení. K největšímu rozvoji mediačních postupů napříč Evropou dochází v 90. letech. Státy začleňují mediaci do své trestní legislativy, zdokonalují se teoretické postupy, začíná se mediace využívat v průběhu celého trestního řízení (nejen při odklonech). Časem je mediace

³² JOHNSTONE, Gerry a Daniel W. VAN NESS. *Handbook of Restorative Justice*. United Kingdom: Willan Publishing, 2007. ISBN 978-1-84392-150-9.

rozšiřována na větší okruh případů.³³ Dosud ale mezi evropskými státy panuje odlišná situace při uplatňování restorativních programů. Například Francie a Německo disponuje mnoha organizacemi, které zajišťují mediaci mezi pachatelem a obětí. V jiných zemích, obzvláště ve východní Evropě, jde stále spíše o ojedinělé projekty.

U nás došlo k zavedení mediačních praktik po politických změnách na počátku devadesátých let. Dříve nám to bohužel zhatily společenskopolitické konflikty a rozvraty, které neumožňovaly rozvoj a změnu legislativy. Rozvoj mediačních postupů v České republice úzce spojen se vznikem Probační a mediační služby. Ministerstvo spravedlnosti stálo za zavedením míst pro probační úředníky na okresní a krajské soudy. Svoji funkci spojenou s mediací zde probační úředníci vykonávaly od roku 1996. V této době se mediace využívala zejména při aplikaci institutu podmíněného zastavení trestního stíhání a při narovnání. Až v roce 2000 získala mediace své právní zakotvení díky přijetí zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě.

3.3 Subjekty mediace

Jak už víme, mediace hledá řešení, jak se vyrovnat s následky trestného činu. Jde o společnou dohodu mezi pachatelem a obětí a někdy také s dalšími dotčenými subjekty, kterými mohou mít rodiny nebo někdo blízký z jejich sociální komunity. Také víme, že mediace je zprostředkována proškolenou osobou mediátora, který je v procesu stranou nezaujatou a objektivní. Z tohoto modelu nám tak vychází čtyři hlavní subjekty procesu mediace, kdy tři z toho jsou při mediaci účastni vždy. Jedná se o:

- oběť trestného činu
- pachatel trestného činu
- mediátora

³³ ROZUM, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-090-8.

Mediace probíhá vždy mezi obětí, pachatelem a zprostředkovatelem, v tomto případě mediátorem. Dalo by se tak říci, že jejich účast je pro mediaci stěžejní (povinná), jelikož bez nich by k mediaci nedošlo. Z tohoto důvodu budu jejich postavení dále specifikovat.

Dalším subjektem, jehož účast ale není nutná, je sociální prostředí (rodina, přátelé či blízká komunita oběti či pachatele). Jelikož se tento subjekt účastní mediace jen v případě, že o to oběť nebo pachatel požádá, nebudu mu věnovat tolik pozornosti. Nicméně jeho účast je v průběhu práce zmíněna, hlavně v podkapitole popisující fáze mediačního procesu.

3.3.1 Oběť

Jako první uvádím oběť z toho důvodu, že její postavení je zde klíčové. Není to tak, že by byla důležitějším nebo upřednostňovanějším subjektem než pachatel, ale právě její zapojení do řešení trestné činnosti je rozdílné od klasického modelu retributivní justice, kde jde hlavně o vztah pachatel – stát. Restorativní programy vznikly proto, aby mohly reagovat potřeby obětí trestného činu.

Howard Zehr hovoří o čtyřech základních potřebách, které mohou být právě díky mediaci uspokojeny:

- I. potřeba informací – oběť často potřebuje zodpovědět otázky související s trestným činem, jako např.: proč pachatel tento čin spáchal, co mu předcházelo, proč si vybral právě ji, co se dělo po činu. Chce slyšet skutečné informace o činu, které se většinou v klasickém soudním jednání schovávají za různé spekulace.
- II. potřeba říkat pravdu – možnost slyšet pravdu, možnost povídat si o tom, k čemu došlo, je pro oběť velmi důležitá z hlediska jejího „uzdravení“. Platí také naopak. Oběť má často potřebu sdělit pachateli, jaký dopad na jejich život pachatelovo jednání mělo.
- III. potřeba zplnomocnění – oběť může pociťovat, že nyní nemá kontrolu nad vlastním životem. Možnost zapojit se do proces, možnost ovlivnit pachatelovu

a svoji budoucnost, možnost dosáhnout spravedlnosti ji dodává pocit sebejistoty.

- IV. potřeba náhrady škody, satisfakce – náhrada škody je pro oběti důležitá z toho důvodu, že někdy opravdu ke skutečné ztrátě došlo, ale někdy to působí také jako symbolické uznání. V kombinaci s pachatelovou omluvou může dojít k tomu, že oběť pachateli odpustí, protože vidí, že činu opravdu lituje, přijímá za něj odpovědnost a chce své jednání napravit.³⁴

Největším problémem, který může pozitivní účinky mediace ohrozit, je fakt, že oběť utrpěla velkou psychickou újmu a nechce se s pachatelem setkat. Ve výzkumech dopadu trestných činů na blaho obětí je poukazováno na mnoho negativních následků, které oběti prožívají. Oběti mohou trpět psychicky, fyzicky, finančně, může jim být způsobena újma související s jejich postavením ve společnosti. Příмым důsledkem je mimo jiné šok, ztráta důvěry ve společnost nebo pocit viny za to, že nedokázali trestnému činu nezabránit. Zužuje je strach, hněv, pocit ohrožení, často také deprese a stavy související jako nespavost, úzkost a neustálé opakované prožívání události v mysli.³⁵

Je jasné, že je velmi těžké najít odvahu k setkání s pachatelem, zvláště pokud šlo např. o násilný trestný čin. Ale pokud jsou oběti schopné tento strach překonat, je dokázané, že právě mediace může mít pozitivní vliv na jejich uzdravení. Lze najít několik výhod spojených s emocionální a psychickou rovinnou, které může mediace poskytnout. I když si to oběť z kraje nedovede vůbec představit, setkání tváří v tvář s pachatelem může vést k tomu, že oběť se zbaví bolesti a strachu, které ji provázeli po zážitku z trestného činu. Toho se v mnoha případech docílí právě mediací, kdy se oběť dozví, co pachatele k takovému jednání vedlo. Jsou totiž i případy, kdy oběť vezme pachatele na milost, když si ho vyslechne a zjistí, v jaké situaci pachatel byl. I když to není zcela omluvné, může být pachatel před

³⁴ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN 80-902998-1-4.

³⁵ Building Bridges: Cíle. *Restorative Justice* [online]. [cit. 2023-01-25]. Dostupné z: <http://restorative-justice.eu/bb/cs/cile/>

činem opravdu na dně a jeho špatné životní podmínky ho k tomuto protiprávnímu činu dovedou. Pokud se k tomu přidá upřímná omluva, oběť je schopná pachateli odpustit. Oběť (stejně také pachatel) nemůže být od nikoho, ani od žádné instituce nucena k účasti na mediaci.

Existuje několik důvodů, proč oběť mediaci odmítne. Často dochází k tomu, že sama oběť nepovažuje daný trestný čin za tak závažný, aby věnovala mediaci svůj čas a námahu. Pokud šlo například o závažnější čin, oběť má v takových případech ze setkání strach. Některé oběti nevidí mediaci jako tu účinnější formu vypořádání se s takovým činem, jsou tedy toho názoru, že pachatel si zaslouží tvrdé potrestání a měl by si čin odpykal klasickou cestou skrze uložení trestu od soudu, mediaci nepovažují za dostatečné potrestání pachatele. Občas mediaci odmítnou z důvodu, že záležitost byla již vyřešena jiným způsobem a mediační setkání už není nutné.

Naopak u obětí, které se mediace chtěli zúčastnit, můžeme hovořit o důvodech jako: potřeba sdělit své nepříjemné pocity a zážitky pachateli, nutkání zjistit více o všem, co pachateli k trestnému činu vedlo a touha přivést pachatele k odpovědnosti. Některé oběti volí mediaci jako možnost získat finanční náhradu za způsobenou škodu. Žádoucím důvodem k účasti je přání podílet se na nápravě pachatele. Takové nastavení oběti může pachateli opravdu pomoci přijmout za čin odpovědnost a ukázat mu správné směřování do budoucna. Důvodem k účasti bývá také vidina mediace jako dobré cesty k vyhnutí se procesu u soudu³⁶

Na místě je vysvětlení rozdílu mezi obětí a poškozeným, neboť v programech restorativní justice se hovoří hlavně o vztahu oběti a pachatele trestného činu. Pojem *oběť* je užší oproti pojmu *poškozený*. Na rozdíl od poškozeného nemůže do oběti zařadit právnickou osobu. Dle Zákona o obětech trestných činů je oběť myšlena pouze fyzická osoba. Osoby právnické působí jako „umělý“ subjekt, tudíž nemohou pociťovat újmu subjektivně jako osoby fyzické. I osobě právnické může být způsobena újma, ale jde o újmu materiální, neboť právnická osoba

³⁶ ROZUM, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice II*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-097-7.

nedisponuje city. Následky trestného činu tak na ni nemají takový emoční a psychologický dopad. Zároveň je ale pojem oběti širší z toho pohledu, kdo všechno se za oběť považuje. Poškozeným je vždy subjekt přímo dotčeným činem, zatímco za oběť se považují i např.: pozůstalí po oběti.

Dalším rozdílem jsou jejich práva. Poškozený je stranou trestního řízení s procesními právy a povinnostmi. Oběť je subjektem zvláštní péče poskytované státem. Dle trestního řádu může poškozeného zastupovat jeho právní zástupce. To v případě oběti nelze. Oběť nemůže svá práva jako subjekt zvláštní péče převést na jinou osobu. Poškozenému se nahrazuje újma vzniklá v příčinné souvislosti s trestným činem.³⁷ Práce s obětí je však širší. U oběti se předchází také druhotné újmě neboli sekundární viktimizaci. Za sekundární viktimizaci je označován důsledek reakce okolí na to, co se oběti přihodilo. Následky sekundární viktimizace mohou být materiální i psychické a často jsou schopny způsobit více traumatizující poškození, než jaké způsobí následky primární viktimizace. Sekundárně viktimizována může být oběť vlastní rodinou, blízkým sociálním okolím, či například i v rámci samotného trestního řízení.³⁸

3.3.2 Pachatel

Pohled na pachatele se v časovém měřítku velmi změnil. V určitých dobách byl pachatel považován za jakési monstrum, nahlíželo se na něj jako na vyvrhela společnosti. Některé historické kultury pachatele nepovažovali za člověka, který má právo na život. Po tisíciletí docházelo k trestům smrti, pachatel tak neměl nárok na jakékoliv napravení svého činu a ani neměl možnost změnit sám sebe. A k trestům smrti nebyl pachatel odsouzen jen pokud usmrtil někoho jiného. Smrtí se trestalo smilstvo nebo krádež. Trestalo se také na principu *oko za oko – zub za zub*. Pokud zabil, byl zabit. Nic jiného se neřešilo, o ničem se nediskutovalo.

³⁷ JELÍNEK, Jiří a Tomáš GŘIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. ISBN 978-80-87576-39-7.

³⁸ VALEŠOVÁ, Kristýna. Sekundární viktimizace obětí trestných činů a jak jí předcházet. *EPRAVO.CZ* [online]. 6. 11. 2020 [cit. 2023-01-27]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/sekundarni-viktimizace-obeti-trestnych-cinu-a-jak-ji-predchazet-112102.html>

A nezdřídka docházelo k omylům. Situace, že takto potrestali nevinného člověka se bohužel stávaly.

V současnosti se s pachatelem trestného činu zachází jinak, dalo by se říci více humánně. Máme soustavu soudů, máme propracované zákony jasně stanovující tresty za jednotlivé činy. A nejnovějším přístupem je restorativní justice. Justice, která nevidí takový smysl v tom uložit pachateli trest, zbavit ho svobody a počítat s tím, že se napraví. S pachatelem se více pracuje, dává se mu větší příležitost svůj čin napravit.

Nutno podotknout, že trest smrti ze světa nezmizel. Celkem v 55 státech je trest smrti stále v platnosti. Organizace Amnesty International zaznamenala v roce 2021 nejméně 579 poprav uskutečněných v 18 zemích světa. Největší podíl na těchto necelých šesti stovkách mají státy Írán, Saúdská Arábie, Irák a Egypt. Nejvíce poprav ale každoročně vykoná Čína, kde rukou státu umírají tisíce lidí. Přesná data ale místní režim tají. Na evropském kontinentu se pak popravy téměř nevyskytují. Jedinou zemí, kde byl trest smrti v roce 2021 udělen, je Bělorusko.³⁹

Tímto jsem trochu odbočila. Vracím se k pachateli jakožto jedné ze stran v restorativním programu mediace.

Stejně jako je tomu u obětí, ani pachatele nelze k účasti na mediaci nutit. Je důležité, aby jejich účast byla dobrovolná v průběhu celého procesu. Musí být zřejmé, že i když jsou pod tlakem soudního systému, mohou účast odmítnout. Nutit pachatele k mediaci proti jejich vůli není vhodné a pravděpodobně by taková mediace neměla ani smysl. Nedobrovolná účast by mohla být kontraproduktivní a způsobit oběti ještě větší bolest. Pachatelé mají možnost požádat o podporu přítele či příbuzného, který ho bude doprovázet na mediační sezení. Přítomnost blízké osoby může posílit vážnost mediačního procesu. Navíc tyto podporovatelé mohou v budoucnu sloužit jako připomínky pro pachatele, aby splnil závazky uvedené v dohodě.

³⁹ Kruté, ponižující a kontraproduktivní. Ke zrušení poprav vyzývá dnešní Mezinárodní den proti trestu smrti. *Amnesty International Česká republika* [online]. 10. 10. 2022 [cit. 2023-01-27]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/zprava/5528/krute-ponizujici-a-kontraproduktivni-ke-zruseni-poprav-vyzyva-dnesni-mezinarodni-den-proti-trestu-smrti>

Podstatou mediace se jeví její účinnost z hlediska následného omezování kriminality. Předcházet recidivě není sice hlavním cílem mediace, ale pokud naplní mediace své očekávání z hlediska přijetí odpovědnosti pachatele za svůj čin, urovnáním vztahů jak k oběti, tak ke komunitě, lze tento efekt očekávat. Přímé setkání pachatele s lidmi, kterým ublížil na něj totiž může mít výraznější výchovný efekt než klasické projednání věci u soudu, kde si často pachatelé vůbec nesáhnou do svého svědomí. Je potřeba si ale uvědomit, že nelze efekt mediace hodnotit jen z toho hlediska, jestli se pachatel napraví, anebo bude ve svém kriminálním pokračovat i v budoucnu. Mediační program nemůže samo o sobě zaručit budoucí chování pachatele, protože je zde mnoho jiných vnějších faktorů ovlivňující jeho chování. Největší vliv na pachatele má jeho rodina, vrstevníci, s kterými se po ukončení programu pachatel stýká či jeho finanční situace. Nelze tak stoprocentně nerecidivující jedince přisuzovat úspěšné mediaci, ale také nelze považovat recidivujícího pachatele jako jasný důkaz neúčinnosti provedené mediace.

Z výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci z roku 2009 vyšlo, mimo jiné, několik zásadních důvodů, proč se pachatelé rozhodli podstoupit mediaci. Výsledky byly zcela jednoznačné. Níže seřadím důvody z hlediska jejich četnosti:

1. Přispět k tomu, aby celá věc byla rychle ukončena.
2. Dohodnout se s obětí, jak skutek napravit.
3. Dosáhnout mírnějšího postihu za daný čin
4. Omluvit se oběti.
Sdílet oběti, že velmi lituje toho, co se stalo.
5. Vysvětlit oběti, jaké okolnosti ho k činu vedly.

Několik pachatelů také uvedlo vlastní okolnosti, kvůli kterým se mediačního setkání účastnily. Šlo o snahu napravit škodu, která byla způsobena a projevení lítosti směrem k oběti. Někteří pachatelé byli jen zvědaví, jak bude mediace

probíhat a co se bude dít. Několik z nich uvedlo jako důvod strach ze ztráty zaměstnání a ztráty osobních vztahů⁴⁰

Když si vezmu první a třetí nejvíce častý důvod k účasti pachatele na mediaci, tedy možnost, že se věc projedná a ukončí rychleji a také důvod možného mírnějšího trestu, přemýšlím, do jaké míry chtěl opravdu spolupracovat na narovnání vztahů a na nápravě škody, kterou způsobil. Tyto důvody jsou dost sobecké a pachatel do procesu mediace nevstupuje se snahou projevit oběti upřímnou omluvu, snaží se jen z nepříjemné situace dostat co nejrychleji a co nejsnáze. V takovém případě pak bezesporu hraje klíčovou roli mediátor, jak dokáže zvládnout celý proces a jak dokáže na pachatele zapůsobit. Je určitě snazší, pokud jde pachatel do mediace z důvodu nalézt způsob, jak svůj skutek odčinit a opravdu svého činu lituje a bere za něj odpovědnost. Takové nastavení mysli je prvním krokem k úspěšnému zakončení mediace a také k pravděpodobně pozitivnímu efektu na budoucnost oběti i pachatele o který restorativní justice usiluje.

Mediací by mělo dojít k naplnění restorativní spravedlnosti. Dle Howarda Zehra je důležité, aby pachatel v tomto procesu:

- a) získal zodpovědnost, která reaguje na újmu způsobenou trestným činem dovedla ho k soucitu a aktivnímu přístupu k nápravě škod,
- b) mohl zakusit osobní přerod a změnu včetně řešení problému a hojení ran, které přispěly a měly vliv na jeho kriminální jednání,
- c) dostal příležitost k léčbě závislostí, případně jiných problémů
- d) měl možnost povzbudit a podpořit svojí integraci do společnosti.

Přístup k pachateli trestné činnosti v pojetí restorativním bylo téma, kterým se zabýval také John Braithwaite. Tento autor přispěl teorií *reintegračního zahanbení*. Teorie vyzdvihující pozitivní účinky studu. Pokud v sobě pachatel pociťuje stud, je schopen upřímné lítosti, a to vede k možnému odpuštění ze strany oběti a také společnosti. Reintegrační proces pachatele vychází z morálního společenského odsudku jeho chování. Účelem sankcionování pachatele je vzbudit v něm takový

⁴⁰ ROZUM, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice II*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-097-7.

stud, který vyvolá pozitivní sebereflexi v jeho svědomí. Tato teorie koresponduje se zásadami restorativní justice. Reintegrační zahanbení přivede pachatele k uvědomění si následků svých činů a přijmutí důsledků z toho vyplývajících. Důležité je, aby společnost pachatele trestného činu nezavrhovala, ale naopak ho přijala mezi sebe a poskytla mu pomoc a podporu v začlenění se do běžného života. Do kontrastu pak staví *teorii dezintegrační*. Dezintegrační zahanbování má stigmatizující účinek a vylučuje člověka z komunity. Takovou to situaci vidí v klasickém trestním procesu, kde je pachatel trestného činu stigmatizován. Stigmatizaci popisuje jako rozkladné zahanbení, ve kterém chybí úsilí po opětovném sladění jedince s komunitou. Taková reakce okolí zvyšuje míru kriminality pachatele, neboť se cítí vyloučen a nerespektován a může to vést k jeho recidivě.⁴¹

Mediace by měla pachateli ukázat, jak lze napravit spáchaný čin a také jak napravit svoji osobnost. Mediační proces ukazuje cesty, vedoucí k nápravě a k obnově narušených vztahů. Jestli si tuto cestu pachatel zvolí, už je ale pouze na něm. Mediační proces je ozdravný pro oběť i pachatele, avšak obě strany musí projevit vůli, a to nejen k účasti, ale k naplnění těchto hodnot.

3.3.3 Mediátor

Mediaci v trestních věcech provádí dle zákona č. 257/2000 Sb. Úředníci Probační a mediační služby – mediátoři, kteří jsou k provádění mediace vyškoleni, mají vědomosti v oblasti příslušných právních předpisů i dovednosti z oblasti komunikace a vyjednávání.

Mediátor je odborník na řešení konfliktů, který mediační jednání řídí, zachovává vstřícný a vyvážený přístup k oběma stranám a napomáhá jim nalézt řešení, nejen v oblasti náhrady škody, ale i vysvětlení, proč k trestnému činu došlo. Mediátoři

⁴¹ STRÉMY, Tomáš, ed. *Restorativna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, máj 2014*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-034-5.

působí na všech střediscích Probační a mediační služby ve všech soudních okresech/obvodech České republiky.⁴²

Mediátor je tedy prostředníkem v komunikaci mezi stranami v procesu mediace. Jeho role je neutrální, nesoudí strany a nerozhoduje o jejich příslušných právech a povinnostech. Stranám pomáhá v jejich dialogu, jehož cílem je vyřešení existujícího sporu, který má být vyřešen smírným urovnáním. Mediátor je řídicí osobou procesu, ve kterém hrají jednání, psychologie a komunikační techniky stejně důležitou roli, jako zákonnost a historie vztahu mezi stranami. V oblasti komunikace musí být profesionální. Během mediace stranám naslouchá a pozoruje jejich verbální i neverbální projevy a rychle reaguje na jejich změny postojů.⁴³

Z Doporučení Rady Evropy z roku 2018, lze vyčíst hlavní zásady, kterými se musí mediátoři řídit. Mediátor by měl jakýkoliv program restorativní justice uskutečňovat nestranným způsobem a na základě skutkové podstaty případu, potřeb a zájmů stran. Zprostředkovatel by měl vždy respektovat důstojnost stran a zajistit jednání se vzájemným respektem. Pokud by docházelo k dominanci jedné strany, musí včas zasáhnout a zabránit jí. Služby poskytující mediaci zodpovídají za zajištění bezpečného a komfortního prostředí po celý proces. Zprostředkovatel by měl mít dostatek času, aby strany na účast připravil, měl by být citlivý k jakékoli zranitelnosti stran. Pokud by hrozilo nebezpečí pro jakoukoli stranu, je jeho úkolem zajistit bezpečnost či v nevyhnutelném případě raději proces přerušit.⁴⁴

Tento způsob, kdy:

- zúčastněné strany vzájemně respektují dohodu jako výsledek dojednaného řešení,
- jednání vede neutrální třetí strana, za účelem dosažení vzájemného porozumění,

⁴² Mediace: Mediace – možnost mimosoudního řešení konfliktu. *Probační a mediační služba* [online]. [cit. 2023-01-29]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mediace/>

⁴³ DOLEŽALOVÁ, Martina a Patrick VAN LEYNSEELE. *Mediace pro advokáty: e-manuál*. 2012. Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/pro-advokaty/mediace/e-manual_cz_1.pdf

⁴⁴ Doporučení Rady Evropy CM/Rec (2018) výboru ministrů členských států o restorativní justici ve věcech trestních, ze dne 3. října 2018. [online]. [cit. 2023-01-29] Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/08/RJ_SfCh_RestJus_doporuceni-1.pdf

- mediátor zásadně nehodnotí nápady, pohledy a postoje stran a snaží se, aby si účastníci mediace vyměňovali informace a rozuměli jim,
- strany analyzují navržené řešení, která jsou postavena na potřebách a možnostech stran,
- jde o dosažení efektivního řešení přinášející zisky oběma stranám

se nazývá mediace facilitativní. Tento druh mediace vznikl v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století a v současnosti je šířen a využíván převážnou většinou mediátorů. Z principů facilitativní mediace vycházejí nynější standardy vzdělávání v mediaci a je tomu tak i ve standardech Asociace mediátorů ČR.

Trochu odlišnou roli má mediátor v druhém typu mediace. Namysli si mediaci evaluativní. V tomto typu mediátor přebírá roli hodnotitele. Jeho rolí v evaluativním procesu je sledovat a spojovat fakta, porovnává je a posuzuje s ohledem na možné důsledky pro život zúčastněných stran. Jeho úkolem je analyzovat reálnost návrhů a posuzovat je vzhledem k normám a zákonům. Mediátor tak není facilitátorem, neboť jeho postoj už není zcela neutrální, ale naopak spíše hodnotící vzhledem k dění u soudu a dalším okolnostem, upozorňuje na slabiny a silné stránky případu. A tak není divu, že evaluativní mediace byla vytvořena mediátory hlavně z řad soudců a právníků.⁴⁵

V České republice bývají voleni jako mediátoři v trestních věcech nejčastěji pracovníci Probační a mediační služby. Mediace probíhá zpravidla před rozhodnutím soudu o vině či nevině pachatele, pracovník (mediátor) proto musí respektovat presumpci nevinoty a postupovat nestranně. Pracovníci Probační a mediační služby ovládají mediační činnosti, před danou mediací se ale musí připravit na konkrétní případ a také se musí důkladně zaměřit na hlavní účastníky mediace a blíže je poznat, aby věděl, jak dále postupovat a jak nastavit komunikaci.

⁴⁵ ŠIŠKOVÁ, Tatjana. Facilitativní mediace - Řešení konfliktu prostřednictvím mediátora. *Národní pedagogický institut České republiky: Metodický portál RVP.CZ* [online]. 5. 3. 2013 [cit. 2023-01-30]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/s/17109/FACILITATIVNI-MEDIACE---RESENI-KONFLIKTU-PROSTREDNICTVI-MEDIATORA.html>

3.4 Fáze mediačního procesu

Jednotlivé fáze mediačního procesu nejsou nikde striktně stanovené ani zákonem upravené. Mnoho autorů a odborníků tak uvádí různá stádia mediace. Někteří rozdělují proces na tři fáze, na čtyři, někteří na šest nebo i na sedm. Obecně by se dalo říci, že hlavní skupiny tvoří: stádium před mediací, samotná mediace a stádium po mediaci. A tato stádia se pak dají více specifikovat na dílčí procesní kroky.

I když není proces právem stanoven, platí některá pravidla či normy, které tvoří jakési mantinely. Například je nezbytné, aby průběh mediační jednání nijak nemařil trestní řízení. V průběhu mediace také nemůže probíhat dokazování v trestněprávním smyslu. Může se stát, že v průběhu mediace vyjdou najevo do té doby neznámé okolnosti, které objasňují spáchání trestného činu, ale to nelze použít jako klasický důkaz předvedený ve standardním trestním řízení. Mediace nemá žádné pravomoci zabývat se otázkou viny a trestu. Neplatí, že by ale závěry z provedené mediace nebyly přínosné. Výsledky mediace jsou významné pro úvahu soudu právě o otázkách viny, okolností spáchání trestného činu a také mohou být vodítek při rozhodování o trestu. Pokud dojde k dohodě, může být naplněna jedna z podmínek pro uplatnění určité procesní alternativy řešení věci.⁴⁶

Jak už jsem uvedla, jednotná systematika fází mediačního procesu není, a tak bych pro následující popis využila rozdělení Marka S. Umbreita, jehož charakteristika jednotlivých fází je z mého pohledu popsána dostatečně široce.

3.4.1 První fáze: Příjem

Tato fáze je jakýmsi vstupem a přípravou k samotné mediaci. Účelem je získat od systému trestní justice případy, které jsou vhodné pro mediaci. Výběr případů závisí na určitých kritériích jako např. druhu trestného činu (vhodné jsou např. majetkové trestné činy nebo méně závažná napadení), dále se volí případy

⁴⁶ BÍGLOVÁ, Ilona. *Mediace v trestním řízení* [online]. Praha, 2022 [cit. 2023-01-31]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/172275/120414077.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta. JUDr. Katarína Tejská, Ph.D.

s identifikovanou obětí, případy, kdy pachatel nepopírá vinu a nebyl již mnohokrát souzen. Dalším kritériem je, že by pachatel neměl mít závažné problémy s duševním zdravím nebo problémy se zneužíváním návykových látek. V získávání případů existují dva způsoby postupu. Pasivní postup postoupení případu, kdy orgán zajišťující mediaci čeká na doporučení od jiného subjektu, se jeví málo efektivní. Doporučení chodí pouze zřídka, proto lze zvolit více proaktivnější postup, kdy pracovníci mediačního programu sami hledají mezi případy ten, který považují za perspektivní, pro uskutečnění mediace.

Dalším krokem v první fázi je zabezpečení potřebných dat. Mediátor potřebuje základní informace týkající se trestného činu, pachatele a oběti, aby bylo možné případ zahájit. Musí získat dostatečné osobní údaje o všech stranách, aby je mohl kontaktovat. Pak přichází na řadu přidělení případu vhodnému mediátorovi. Je důležité zvážit, který mediátor bude v konkrétním případě ten s největší šancí úspěchu. Často totiž úspěch mediace ovlivňují mediátorovy charakteristiky jako pohlaví, věk, etnikum, způsob komunikace či hodnotová orientace. Na konci této fáze by se měl stranám zaslat úvodní dopis. V dopise se uvádí, že jejich případ byl přidán do mediačního programu s uvedením zdroje doporučení, samozřejmě pouze pokud budou s účastí souhlasit. Dopis by měl obsahovat stručný popis mediačního procesu a také jméno a číslo pracovníka, na kterého se mohou strany obracet s otázkami, zatímco čekají na kontakt s mediátorem.

3.4.2 Druhá fáze: Příprava na mediaci

V této fázi dochází hlavně k přípravě účastníků. Nejprve proběhne prvotní telefonický kontakt s pachatelem a obětí. Jeho účelem je navázat na zaslaný dopis týkající se mediace a zajistit samostatné premediační pohovory s obětí a pachatelem. První kontakt je kritický. Mediátoři musí být asertivní a přesvědčiví, ale zároveň citliví a spolupracující ve snaze naplánovat první setkání. Úvodní telefonát má zásadnější roli, než by se mohlo zdát. Pokud v něm mediátor uvede příliš mnoho informací, nemusí účastníci cítit potřebu osobní návštěvy. Také pokud cítí, že je na ně vyvíjen tlak, mají tendenci se uzavřít, nespolupracovat. Pokud je obětí nebo pachatelem mladistvý, musí mediátoři nejprve promluvit

s rodičem nebo zákonným zástupcem, aby jim program stručně vysvětlil a zajistil jejich souhlas k rozhovoru s mladistvým. Po krátkém představení procesu mediace a jejích základních principů je třeba domluvit termín osobního setkání.

Následuje první osobní kontakt – tzv. premediační rozhovory s obětí a pachatelem. Toto první setkání probíhá individuálně. Mediátor se setká zvlášť s pachatelem a zvlášť s obětí. Účelem setkání je, aby pachatel poznal názor a pohled na konfliktní čin z obou stran, aby slyšel, co se stalo, jak se při tom cítili, a jak čin ovlivnil jejich život. Důležité je také zjistit, jaký vztah mezi stranami je a jaký byl jejich vztah před činem. Poté jim jednotlivě představí, jak se bude dále postupovat, co mediační proces obnáší a přináší. Mediátor musí stranám vysvětlit důvěrnost procesu a její limity. Strany by si měly být jisté, že co řeknou, bude drženo v tajnosti. Výjimkou z pravidla důvěrnosti je povinné podávání zpráv (v případě, že se mediátor dozví o zneužívání dětí, zamýšlené sebevraždě nebo plánované vraždě atd.). Mediátor během premediačního sezení posuzuje, jestli je pro tyto účastníky mediace opravdu vhodná. Pokud by došel k závěru, že by mediace nebyla úspěšná nebo že by mohla vyvolat trauma, lze tento proces ukončit ještě před samotným setkáním pachatele a oběti tváří v tvář. Pokud žádné okolnosti nenaznačují, že by v tomto případě nebyla mediace vhodným řešením konfliktu, dochází k naplánování společného sezení. Obě strany by měly být tázány, zda je někdo, koho by chtěli mít u mediace jako vedlejšího účastníka (např. rodinného příslušníka, přítele či jinou osobou pro ně důležitou).

3.4.3 Třetí fáze: Mediace

Účel mediace už jsem podrobně probrala v kapitolách výše. Víme, že účelem mediačního sezení je jak pro oběť, tak pro pachatele, dozvědět se jeden od druhého události kolem trestného činu, získat odpovědi na tíživé otázky, vyjádřit své pocity, a to vše se snahou uzavřít vzájemně přijatelný plán, který se bude zabývat napravením škody způsobené trestným činem. Důležitým hlediskem při plánování skutečného mediačního sezení je rozhodnutí, zda zvolit „spolumediátora“ s ohledem na povahu daného případu. Je možné, aby při mediaci byli účastni dva mediátoři, ale je nutné dopředu určit, jakou roli bude každý

při sezení zastávat. Ve většině případů spolumediace vede celý proces jeden mediátor a druhý je tam jako záložník, který může být nápomocen, pokud se hlavní mediátor dostane do slepé uličky.

Samotné mediační sezení se skládá ze šesti dílčích fází: příprava, začátek sezení, vyprávění a dialog, diskuse o ztrátách, hledání možností, vypracování dohody a uzavření.

Obvykle je nejprve vyzvána oběť, aby začala vyprávět příběh (pokud si výslovně nepřeje, aby začal pachatel). Pokud by začal pachatel, hrozí, že jeho příběh a následná omluva obměkčí oběť, a tak pro ni bude velmi těžké mluvit přímočaře o dopadech trestného činu na její život. Také to, že si pachatel vyslechne jako první příběh oběti, může u něj probudit empatii a projevit lítost. Poté, co obě strany dostaly dostatek prostoru pro vyjádření a nechtějí nic dodat, vyzvou se podporovatelé (pokud jsou přítomni), zda chtějí stručně přispět do diskuze, jakým způsobem čin ovlivnil jejich životy. Následně je třeba nechat si dostatek času na další otázky, na které by některá ze stran chtěla slyšet odpověď. Po ukončení vyprávění je úkolem účastníků najít společné řešení. Pokud je pro strany obtížné najít a domluvit se na řešení, mediátoři jim mohou nastínit možnosti diskutované během premediačního pohovoru nebo ty, které vyplynuly ze společného sezení. Vždy je ale třeba položit otázku, zda je navrhované řešení praktické, proveditelné a rozumné a zda reflektuje potřeby obou stran. Nakonec se jim musí připomenout, že dohoda je založena na vzájemném souhlasu a že obě strany musí mít pocit, že je řešení spravedlivé.

Když je sepsán návrh dohody, přečte se dvakrát nahlas a pokud nemají strany žádné dodatky, dojde k popisu. Samozřejmě ne každá mediace skončí dohodou hned po prvním sezení. Některá ze stran se může jednoduše zaseknout a není schopna spolupracovat nebo může nastat situace, kdy je potřeba získat od znalce odhad způsobené škody. V takových případech je možné naplánovat jedno, nebo v případě potřeby, i více dalších sezení.

3.4.4. Čtvrtá fáze: Následná kontrola

Účelem následné kontroly je hlavně monitorovat plnění dohody nebo podle potřeby znovu vyjednat podmínky a zajistit tak zdárné uzavření případu.

Po dokončení třetí fáze, tedy po skončení mediačního sezení, ve kterém došlo k uzavření dohody, je počátečním krokem této poslední fáze zaslání kopií dohody všem příslušným stranám. Poté dochází ke svolávání následných schůzek, pokud jsou naplánované nebo zapotřebí. Následná setkání jsou obvykle kratší a méně formální než úvodní mediační sezení. Účelem bývá například vzájemně se spojit a zkontrolovat plnění dohodnutých věcí, zabývat se nevyřešenými problémy, znovu projednat podmínky dohody nebo uskutečnit přímou úhradu restituace. Neformálnost těchto následných setkání se projevuje zejména méně strukturovaným a spontánnějším dialogem mezi účastníky, což zvyšuje pocit uzavření sporu, vzájemného přijetí, osobní zodpovědnosti a smíření. Pokud nejsou předem naplánované další schůzky, mediátoři zůstávají v kontaktu s pachatelem během plnění dohody, aby viděli, jak se věci vyvíjejí. Sledují, zda neexistují u pachatele nějaké překážky, které by mohly ovlivnit splnění a dokončení dohody. Pokud se vyskytnou problémy, mediátoři naplánují další mediační sezení, aby vyjednali nové podmínky. Oběti jsou během této poslední fáze pravidelně informovány o dosaženém pokroku. Když je dohoda splněna, mediátoři kontaktují obě strany s informací, že došlo k úspěšnému ukončení.⁴⁷

3.5 Využití mediace v rámci trestního řízení

V Doporučení Rady Evropy o restorativní justici v trestních věcech stojí: *Služby restorativní justice by měly být dostupné ve všech fázích procesu trestní justice. Příslušné orgány a právníci by měli obětem a pachatelům poskytnout dostatečné informace, aby se mohli rozhodnout, zda se chtějí nebo nechtějí zúčastnit. Soudní*

⁴⁷ UMBREIT, Mark S. *The handbook of victim offender mediation: an essential guide to practice and research*. [online]. San Francisco: Jossey-Bass, 2001 [cit. 2023-01-31]. ISBN 0-7879-5491-8. Dostupné z: http://www.8-926-145-87-01.ru/wp-content/uploads/2014/07/Mark_S_Umbreit_The_Handbook_of_Victim_Offender_BookZZ.org_.pdf

*orgány nebo orgány činné v trestním řízení mohou postoupit doporučení v kterémkoli bodě procesu trestního soudnictví; to nebrání případnému oslovení služby restorativní justice samotnou stranou.*⁴⁸

Mediace je tedy v zásadě možná v jakékoli fázi trestního řízení, může proběhnout z iniciativy oběti či pachatele trestného činu nebo na doporučení orgánů činných v trestním řízení. Mediace má v rámci systému trestní trojí možnost postavení. První z nich jsou mediační programy na systému trestní justice nezávislé a fungují jako plnohodnotná alternativa ke klasickému projednávání věci. Druhý typ představují programy relativně nezávislé, kdy je mediace nabízena jako součást trestního procesu v jeho určité fázi. Pokud strany dospějí k dohodě, může to ovlivnit konečné rozhodnutí soudu nebo státního zástupce o formě potrestání. Třetím typem je mediace, která je dílčí součástí klasického projednávání věci a která bývá v některých zemích využívána u závažných deliktů či ve fázi samotného výkonu trestu.⁴⁹

Vyhotovená zpráva o výsledku mediace slouží orgánům činným v trestním řízení při rozhodování o řešení věci formou odklonu či stanovení druhu a výměry trestu. Pokud došlo ke mediaci k dohodě o náhradě újmy způsobené trestným činem, může být podkladem pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo k rozhodnutí o schválení narovnání. I kdyby nedošlo k některému z těchto závěrů, lze takový aktivní přístup obviněného považovat jako polehčující okolnost.⁵⁰

Jak už bylo výše zmíněno, často bývá důsledkem trestní mediace odklon v trestním řízení. To znamená, že pachatel s obětí uzavřeli dohodu o uznání viny

⁴⁸ Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters. Dostupné z: <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2018/10/Recommendation-CM-Rec-2018-of-the-Committee-of-Ministers-to-member-States-concerning-restorative-justice-in-criminal-matters-.pdf>

⁴⁹ ŽÁČEK, Jan. *Odklony v trestním řízení jakožto jeden z nástrojů restorativní justice* [online]. Praha, 2018 [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/104411/150041412.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí práce doc. JUDr. Bc. Tomáš Gřivna, Ph.D.

⁵⁰ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní: podle stavu k ...* Praha: Leges, 2010-. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-278-3.

a trestu a státní zástupce/soud s touto dohodou souhlasil a zahájil potřebné kroky vedoucí k samotnému odklonu. V takovém případě může být formou odklonu:

- zastavení trestního stíhání,
- narovnání,
- vydání trestního příkazu,
- podmíněného odložení podání návrhu na potrestání,
- odstoupení ve věcech mládeže od trestního stíhání.

Mediace může být uskutečněna také jako součást či doplněk trestu nebo k ní může dojít také i po propuštění z vězení. v posledních desetiletích vzniklo několik nadějných vězeňských programů, které spolupracují s Probační a mediační službou. Restorativní programy, často ve formě mediace, probíhající ve vězení, mohou pomoci pachatelům najít své místo v komunitě po opuštění bran věznic. Toto se někdy označuje jako „proces restorativní reintegrace“.⁵¹

V roce 2016 byl v prostředí českých věznic akreditován Ministerstvem spravedlnosti projekt s názvem *Building Bridges*. Projekt je dotován Ministerstvem spravedlnosti ČR a z vlastních zdrojů Mezinárodního vězeňského společenství. Je to jediný projekt svého druhu v ČR probíhající v mužských i ženských věznicích. Umožňuje setkávání oběti a pachatele, ale z nesouvisejícího konfliktu, tedy jde o spojení náhodné oběti a náhodného pachatele k restorativnímu dialogu. Setkání probíhá samozřejmě v přítomnosti facilitátorů, a to po dobu 8 týdnů uvnitř věznic. Hlavním účelem je diskuze na téma přijetí odpovědnosti za zločin, uvědomění si falešné viny, kdy má oběť má pocit, že je něco, čím zločin zapříčinila. Diskutuje se také o možnostech náhrady škody a nezapomíná se ani na odpuštění. Oběti se snaží pochopit, co ke zločinu pachatele vedlo, proč jednali tímto způsobem a proč se oběti staly právě oni. Na druhou stranu vidí zranitelnost pachatele, přestávají si ho démonizovat a mohou mu říci, co cítí a osvobodit se tak od svých traumat a strachů. Pachatel najednou za zločinem nevidí jen paragraf, ale skutečného člověka, kterému někdo ublížil. Vidí jeho strach, smutek, zoufalství. Cítí jeho

⁵¹ UNODC. Průvodce restorativními programy. Edice příruček pro trestní justici. 2. vydání. Vídeň: United Nations, 2020. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2021/08/PROHLEDNOUT-PRUVODCE-RESTORATIVNIMI-PROGRAMY.pdf>

bolest, kterou může oběť prožívat. Taková diskuze vyvolá v pachateli ve většině případů sebereflexi.⁵²

Probační a mediační služba ČR vytvořila Koncepti rozvoje probace a mediace do roku 2025, která se z velké části právě zabývá spoluprací s Vězeňskou službou České republiky. Jako podmínku zlepšení a rozvoje kvality výkonu probace a mediace si stanovuje mezirezortní přístup, jehož výsledkem má být účinný, rychlý a pro společnost bezpečný způsob výkonu alternativních trestů a dostupná nabídka služeb pro oběti trestných činů. Koncepte dále definuje čtyři klíčové strategické cíle, které mají prostřednictvím navrhovaných opatření odklonit pachatele od dalšího páchání trestné činnosti:

1. Odklonit pachatele od kriminální kariéry
2. Rozvíjet systémové řešení služeb pro oběti
3. Zvýšit bezpečnost společnosti
4. Zabezpečit další efektivní fungování PMS

Konkrétní opatření, kterými budou tyto stanovené cíle naplňovány, navazují na schválenou Koncepti vězeňství do roku 2025. Obě tyto koncepce, Probační a mediační služby a Vězeňské služby, společnými cíli usilují o naplnění téhož smyslu, kterým je snižování recidivy trestné činnosti a účinnější začleňování pachatelů do společnosti.⁵³

⁵² Building Bridges. *Mezinárodní vězeňské společenství*, z.s. [online]. [cit. 2023-02-25]. Dostupné z: <https://mvs.cz/building-bridges/>

⁵³ Koncepte rozvoje probace a mediace do roku 2025. *JUSTICE.CZ: KATALOG ŽIVOTNÍCH SITUACÍ* [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/koncepce-rozvoje-probace-a-mediace>

4 Probační a mediační služba

Vznik Probační a mediační služby jako organizace je spojován se zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě (dále PMS), který vešel v účinnost 1. ledna 2001. PMS je organizační složkou státu, jejímž nadřízeným orgánem, který dohlíží na její činnost, je Ministerstvo spravedlnosti České republiky.

4.1 Formování současné PMS

K prosazování probačních a mediačních aktivit v České republice docházelo na začátku devadesátých let 20. století. Po roce 1989 se projevil negativní důsledek minulého režimu také v oblasti trestní politiky, a tak bylo jasné, že musí dojít k zásadním změnám v politickém a společenském systému. V roce 1991 se skupina odborníků tehdejší Městské prokuratury v Praze inspirovala u sociálních pracovníků z ostatních západních zemí a spustila „experiment“ *Mimosoudní alternativa pro delikventní mládež*. V tomto projektu se nově objevoval prvek aktivního zapojení pachatele a poškozeného. Pachateli se věnovala pozornost hlavně z důvodu odstranění následků jeho jednání a poškozený měl možnost ovlivnit proces vlastního odškodnění. Také se poprvé uskutečnily programy typu mediačního setkání. Tento projekt přispěl k novelizaci trestního řádu a to hlavně zavedením prvního alternativního institutu tzv. odklonu - diverze. Tento počin byl něčím revoluční, protože poprvé do našeho právního systému vnesl prvky anglosaského práva a vytvořil tak půdu pro první uplatňování postupů restorativní justice. V roce 1996 se přidaly další dvě alternativy odklonu v trestním řízení a to narovnání a trest obecně prospěšných prací.

Dalším krokem ke vzniku Probační a mediační služby (dále PMS), v podobě jak ji známe dnes, bylo zřízení prvních funkčních míst pracovníků u okresních soudů v roce 1996 ministrem spravedlnosti. Místa byla obsazena převážně stávajícími soudními úředníky a sloužila k zajištění výkonu trestu obecně prospěšných prací a formální kontroly chování obviněných. Výrazný vliv měla také katedra sociální práce na pražské Univerzitě Karlově, která vedla své studenty k profesnímu zájmu o sociální práci v trestní justici. Studenti a pracovníci této katedry založili nevládní organizaci *Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici* (dnes známé pod

názvem *Sdružení pro probaci a mediaci, o. s.*), která byla výrazným hybatelem v procesu vzniku PMS. V roce 1999 pak tehdejší ministr spravedlnosti Otakar Motejl navrhl další reformu justice se zásadní změnou trestního řízení, která obsahovala zákon o Probační a mediační službě. Parlament ČR v roce 2000 schválil vládní návrh zákona o PMS jako celostátně působící organizaci.⁵⁴

PMS je organizační složkou státu. Je ale relativně samostatná a stojí mimo soustavu orgánů činných v trestním řízení, i když je jasné, že jejich spolupráce je velmi úzká.

4.2 Činnost Služby

PMS usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností. Dále zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených a ochranu komunity. Důležitou roli vykonává také v oblasti prevence kriminality. PMS představuje novou instituci na poli trestní politiky, která vychází ze součinnosti dvou profesí – sociální práce a trestního práva.⁵⁵

Za své cíle a těžiště zájmu si klade tři hlavní oblasti:

- I. Integrace pachatele – proces, který se snaží o obnovení respektu pachatele ve společnosti, pomoc s uplatněním a při seberealizaci
- II. Participace poškozeného – zapojení oběti do procesu vlastního odškodnění, snaha o obnovení pocitu bezpečí a důvěry ve spravedlnost
- III. Ochrana společnosti – řešení konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivní zajištění realizace uložených alternativních trestů a opatření k ochraně společnosti

⁵⁴ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2.

⁵⁵ Poslání a cíle Probační a mediační služby. *PROBAČNÍ A MEDIČNÍ SLUŽBA* [online]. [cit. 2023-02-04]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-nas/>

Z textu Důvodové zprávy k návrhu zákona o Probační a mediační službě lze k její činnosti vyčíst následující:

Probační úředníci kladou důraz na preventivní působení na pachatele, snížení rizika kriminální recidivy, a hlavně na individualizaci zacházení s pachateli. Tento přístup zvyšuje možnost úspěšné reintegrace pachatelů trestné činnosti do společnosti. Primárním cílem činnosti probačních úředníků je působit na pachatele, motivovat jej k vedení řádného života a obnovit respekt pachatele k dodržování právních norem. Při výkonu alternativního trestu není pachatel vystavován negativním vlivům uvěznění, neztrácí tak kontakt se svým sociálním prostředím a nedochází k narušení jeho rodinných vazeb.

Díky činnosti PMS dochází k eliminaci nežádoucí stigmatizace odsouzeného a poznamenání jak fyzické, tak zejména psychické stránky jeho osobnosti. Tím, že je odsouzenému dovoleno dále žít na svobodě, snižuje se i riziko ztráty zaměstnání, a tím i riziko vzniku špatné finanční situace odsouzeného a jeho rodiny. Součástí práce PMS je též práce s oběti trestných činů, která má za cíl snížit jejich viktimizaci, usiluje o jejich aktivní zapojení do řešení konfliktu s pachatelem a do procesu reparace jim způsobené újmy.

4.3 Pravidla a standardy

Pracovníci PMS se při výkonu své práce řídí pravidly, která jsou stanovena v dokumentu *Pravidla a standardy Probační a mediační činnosti*. Níže uvedu příkladný výčet některých pravidel a standardů:

a) Služba se řídí restorativním přístupem

PMS usiluje o obnovu právních i společenských vztahů narušených trestným činem, orientuje se na nápravu způsobené újmy, přijetí odpovědnosti pachatele, upřednostňuje proces založený na spolupráci a účasti všech osob dotčených trestným činem.

b) Služba vytváří předpoklady k realizaci odklonů v trestním řízení nebo uložení alternativního trestu

PMS aktivně vytváří předpoklady k projednání věci v některém ze zvláštních druhů trestního řízení nebo k uložení a výkonu trestu nespojeného s odnětím svobody. Zajišťuje pro orgány činné v trestním řízení kvalitní podklady pro další rozhodnutí a navrhuje opatření snižující zjištěná rizika a zmírňující způsobenou újmu.

- c) Služba je součástí systému zacházení s pachateli i systému poskytování pomoci obětem trestných činů

Pracovník ve své činnosti respektuje rozhodnutí a pokyny orgánů činných v trestním řízení a v souladu s posláním PMS s nimi spolupracuje. Pracovník podporuje činnost multidisciplinárních týmů či je aktivním členem týmů zaměřených na specifické oblasti týkající se probace a mediace a pomoci obětem trestných činů, podporuje a realizuje spolupráci v mezinárodním kontextu.

- d) Pracovníci PMS se řídí zákonem a dalšími relevantními předpisy

Činnost jen v souladu se zákonem o Probační a mediační službě, v souladu s ústavním pořádkem ČR, s právem Evropské unie a s mezinárodními smlouvami, kterými je Česká republika vázána. Pracovník vykonává činnost pouze v rozsahu zákonem svěřené pravomoci a v souladu s interními akty řízení.

- e) Činnost je vykonávána profesionálně a nestranně

Pracovník jedná s klienty ohleduplně, s respektem a důstojně. Vykonává probační a mediační činnost bez předsudků a bez zvýhodňování či znevýhodňování osob, na které je výkon jeho činnosti zaměřen. Jedná nestranně, dodržuje ustanovení Etického kodexu zaměstnance Probační a mediační služby. Pracovník zachovává mlčenlivost o věcech, které se dozvěděl v souvislosti s výkonem své funkce.

- f) Činnost služby je realizována ve vhodném prostředí

Probační a mediační činnost probíhá v důstojném a bezpečném prostředí, v prostorách s adekvátním vybavením pro vedení konzultací, které zajišťují soukromí, pocit bezpečí i ochranu před rušivými vjemy. Zvláštní pozornost je věnována uspořádání místností, ve kterých dochází k osobnímu setkávání pachatelů a obětí a poskytování služeb obětem.

g) Pracovník služby pracuje s pachatelem strukturovaně a s jasným cílem

Při práci s pachatelem trestné činnosti se zaměřuje na podporu desistence, tj. procesu vedoucího k ukončení páchaní trestné činnosti. Pracovník PMS vyjadřuje respekt k pachateli jako k lidské bytosti a jeví upřímný zájem o jeho problémy a nabízí možné cesty k jejich řešení. Přitom využívá kontrolní nástroje a vede pachatele k odpovědnosti za trestné jednání. Pracovník vytváří písemný plán spolupráce, do jehož tvorby zapojuje pachatele a v co nejširší míře dbá na oprávněné zájmy oběti.

h) služba zpracovává podklady pro rozhodování orgánů činných v trestním řízení
Pracovník v přípravném řízení zpracovává včasnou, objektivní a aktuální zprávu pro účely rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, ve které se vyjadřuje k vhodnosti uplatnění odklonu nebo uložení alternativního trestu na základě analýzy rizik a potřeb a doporučuje konkrétní opatření směřující ke změně chování pachatele a ošetření zjištěných rizik.⁵⁶

PMS působí jak v přípravném trestním řízení, tak v řízení před soudem a také ve vykonávacím řízení. V řízení přípravném a před soudem nabízí obviněnému služby zaměřené na urovnání konfliktu v souvislosti s trestnou činností a to zejména mediaci mezi obětí a pachatelem. Cílem je připravit a zajistit pro státní zástupce nebo soudce dostatečné podmínky pro uložení některého z alternativních opatření a to u dospělých i mladistvých. Ve vykonávacím řízení má na starost organizaci, výkon a kontrolu alternativních sankcí, což jsou činnosti spojené s výkonem probačního dohledu, obecně prospěšných prací, podmíněného propuštění s dohledem či provádění namátkových kontrol odsouzených. Žádoucím je provázanost doporučení a následných rozhodnutí ve spolupráci se státními zástupci a soudy pro efektivní a kvalitní uplatňování alternativních sankcí a opatření.⁵⁷

⁵⁶ PRAVIDLA A STANDARDY PROBAČNÍ A MEDIČNÍ ČINNOSTI. *PROBAČNÍ A MEDIČNÍ SLUŽBA* [online]. 2021 [cit. 2023-02-04]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/onas_zakladdokumenty_pravidlaastandardy_2021.pdf

⁵⁷ ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2.

5 Aktuální trendy a problémy mediace

PMS se stále aktivně snaží o zviditelnění mediace mezi občany. Tento institut i po více jak 20 letech uplatňování není příliš známou možností, jak se vypořádat s trestným činem. PMS každý rok vyvíjí činnost poukazující na pozitivní účinky mediace v řešení trestních věcí a její kladné působení jak na osobu oběti, tak i pachatele. Důležité je, aby o možnostech využití mediace byli řádně informováni příslušníci Policie ČR, státní zástupci a také obhájci. Právě oni jsou těmi, kteří přijdou do kontaktu se stranami, a právě oni by je měli informovat o možnosti využití mediace.

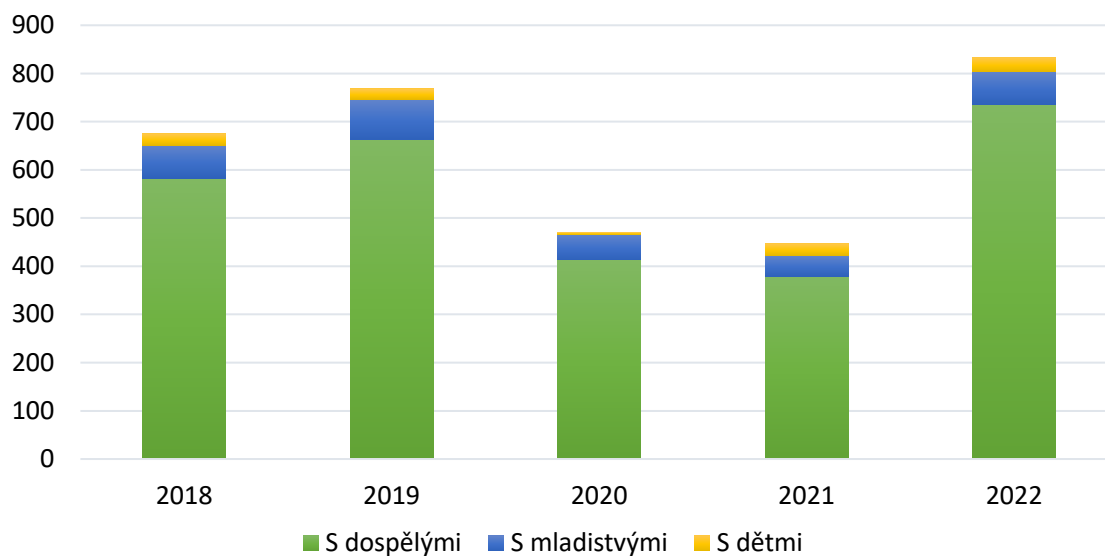
Jak je to s vývojem mediace u nás? V kolika a jakých případech je ročně využito mediační jednání? Jaké druhy trestných činů jsou pomocí mediace nejvíce řešeny? S odpověďmi nejen na tyto otázky mi pomohla paní ředitelka Probační a mediační služby, PhDr. Andrea Matoušková, a její kolegové. Tímto bych jim chtěla poděkovat za ochotu a vstřícnost. Díky jejich práci se mi do rukou dostala nejnovější data ohledně uplatňování mediace a statistiky za poslední roky. V následující části práce tak čerpám z informací, které jsem od pracovníků PMS obdržela, a to hlavně z účelové publikace *Agendy Probační a mediační služby v letech 2017–2021* a z dat *Probačního rejstříku AIS PMS 12/2022*. Druhé poděkování patří státní zástupkyni Mgr. Janě Murínové, která mi věnovala čas a rozpovídala se o svých případech a o spolupráci s PMS. Rozhovor s paní Murínovou a také s paní ředitelkou PMS poskytnu na konci této praktické části.

5.1 Mediace v číslech

Nejvyšší počet mediací zaznamenala PMS v letech 2012–2015, kdy se jejich počet pohyboval kolem 1 200 mediací ročně. Rekordním byl rok 2013, kdy PMS vykonala 1321 mediací (z toho 274 bylo vedeno s mládeží). Od roku 2015 lze vypočítat klesající trend počtu mediací. V roce 2016 klesla hodnota na 980, o rok později dokonce na 637. Po roce 2017 jejich počet opět trochu narůstá. Tento růst se zastavil v roce 2019, kdy bylo zaznamenáno 768 mediací. V roce 2020 a 2021 jsou čísla výrazně nejnižší. Tento stav ale negativně ovlivnila epidemie

koronaviru a přijatá opatření, která často znemožňovala mediaci uskutečnit. V minulém roce pak vidíme opět skok oproti roku 2021. V roce 2022 došlo k 833 mediacím, což je po 5 letech hodnota převyšující 800. Můžeme tak očekávat další stoupající vlnu? To ukážou až následující roky.

Graf č. 1 - Počet provedených mediací dle roků

Statistická evidence, která umožňuje sledovat údaje o případech, kde proběhlo mediační jednání existuje od roku 2005. Počet mediací v roce 2005 je překvapivě vysoký, v tomto roce došlo k 950 mediačním jednáním. Ale hned v roce 2006 jejich počet klesl skoro na polovinu. Následující roky hodnota kolísala okolo 500 mediací ročně, v roce 2010 a 2011 pak zase vystoupala na čísla přesahující 700. Tento nárůst vysvětluje analytik PMS, Michal Karban, tím, že od roku 2010 se PMS začala intenzivně věnovat mediacím v přípravném řízení.⁵⁸

A jak je na tom úspěšné zakončení mediace, tedy sepsání mediační dohody? V roce 2022 z celkových 833 mediací skončilo 752 dohodou, pouze v 38 případech k dohodě nedošlo. V porovnání s rokem 2005, kdy z celkových 950

⁵⁸ Počet mediací mezi pachateli a oběťmi trestných činů klesá. *Česká justice* [online]. 19.10.2017 [cit. 2023-02-11]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2017/10/pocet-mediaci-pachateli-obetmi-trestnych-cinu-klesa/>

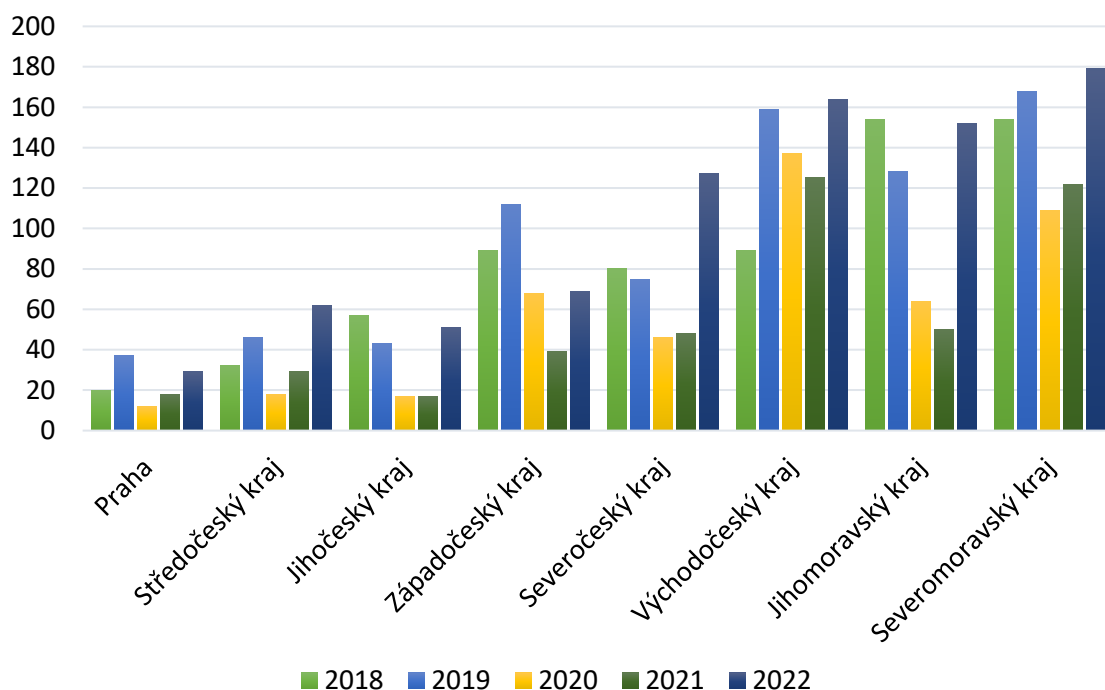
provedených mediačních jednání skončilo 235 nedohodou, je to velmi pozitivní výsledek, který je bezesporu zásluhovou jednotlivých pracovníků (mediátorů) Probační a mediační služby. Průběh a výsledek takových mediací totiž z velké míry závisí na jejich schopnostech, jak dokáží s pachatelem i obětí pracovat, jak s nimi komunikují a jak zvládnou vést mediační proces.

Dalším údajem, který je analytiky PMS sledován je počet mediací provedených v rámci jednotlivých soudních krajů. V České republice existuje 8 krajských soudů:

- Městský soud v Praze (soudní kraj Praha)
- Krajský soud v Praze (Středočeský soudní kraj)
- Krajský soud v Českých Budějovicích (Jihočeský soudní kraj)
- Krajský soud v Plzni (Západočeský soudní kraj)
- Krajský soud v Ústí nad Labem (Severočeský soudní kraj)
- Krajský v Hradci Králové (Východočeský soudní kraj)
- Krajský soud v Brně (Jihomoravský soudní kraj)
- Krajský soud v Ostravě (Severomoravský soudní kraj)

Trendy v počtu mediací za jednotlivé roky se odráží i v počtu mediací v rámci jednotlivých soudních krajů. Ve všech krajích můžeme pozorovat výrazný pokles v roce 2020 a 2021 z důvodu epidemie. Největší meziroční pokles se v roce 2021 projevil v Západočeském kraji, a to o 42,6 %. Jediný soudní kraj, na který koronavirové opatření nemělo takový vliv, je Východočeský. Počet zde i v tomto těžkém období přesáhl hodnotu 100 mediací za rok. Jak je patrné z grafu č. 2, nejvyšší počty mediací dlouhodobě zaznamenávají kraje Severomoravský, Jihomoravský a Východočeský. Naopak nejméně mediací proběhne každoročně v Praze, Středočeském a Jihočeském soudním kraji. I v tomto grafu vidíme povedený rok 2022, který se svými čísly provedených mediací vrací k roku 2019. Ve všech soudních krajích kromě Prahy, Středočeského a Západočeského je dokonce převyšuje.

Graf č. 2 - Počet provedených mediací dle soudních krajů

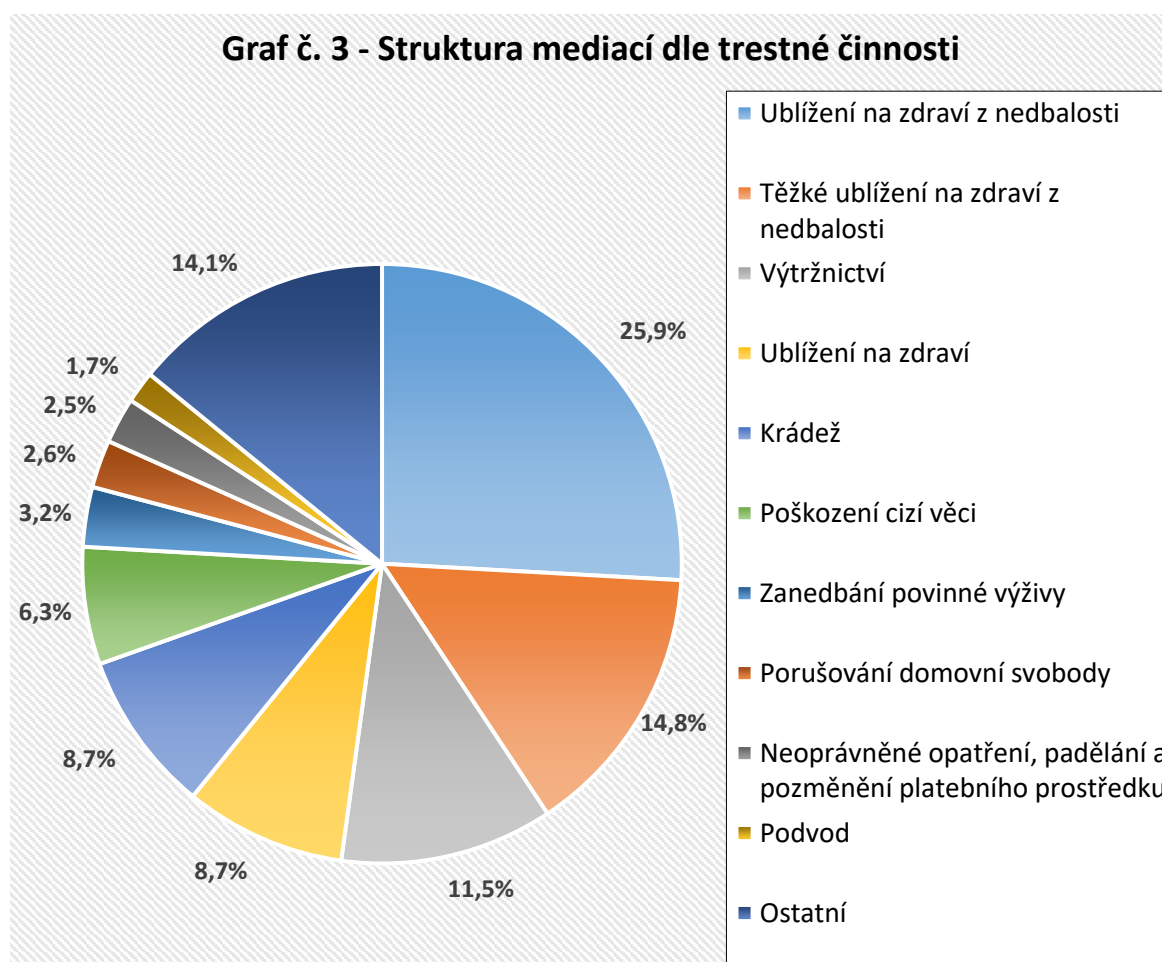
Pro přesná čísla uvádím ještě doplňující tabulka ke grafu č. 2:

Počet mediací v rámci soudních krajů

Soudní kraj	2018	2019	2020	2021	2022
Praha	20	37	12	18	29
Středočeský kraj	32	46	18	29	62
Jihočeský kraj	57	43	17	17	51
Západočeský kraj	89	112	68	39	69
Severočeský kraj	80	75	46	48	127
Východočeský kraj	89	159	137	125	164
Jihomoravský kraj	154	128	64	50	152
Severomoravský kraj	154	168	109	122	179
Celkem v ČR	675	768	471	448	833

Ze statistik mě nejvíce zajímala ta, týkající se rozdělení mediací dle jednotlivých paragrafů trestných činů (dále jen TČ). Bylo mi jasné, že mediace probíhají převážně u méně závažných TČ, kde oběť nemá ze skutku tak veliké trauma, anebo také u nedbalostních činů, kde pachatel ve většině případů nechtěl tento čin spáchat a projevuje lítost. Tuto mou hypotézu potvrdily data získaná PMS

ohledně struktury mediací za rok 2022. Jak je patrné z grafu č. 3, v roce 2022 proběhla mediace nejčastěji v rámci TČ *ublížení na zdraví z nedbalosti*. Tento čin tvořil 25,9 % ze všech případů, kde došlo k mediaci. Na druhém místě je to TČ *těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti* a jako třetí nejčastěji objevující se čin v mediační jednání byl TČ *výtržnictví* s 14,8 %. Pokud si povšimneme ještě čtvrtého místa, kde se nachází ublížení na zdraví, zjistíme, že ublížení na zdraví (ať z nedbalosti nebo ne) tvoří skoro polovinu všech případů z provedených mediací.

Tento graf ukazuje, že mediace probíhají nejvíce u případů, které nějakým způsobem poškozují majetek, nebo se jedná o případy z nedbalosti či některá podvodná jednání. Důležité ale je, odkrýt si trestné činy spadající do kategorie Ostatní. Jedná se sice řádově pouze o jednotky provedených mediací daného trestného činu, ale zmínit bychom se o nich měli. Nalezneme zde totiž závažnější

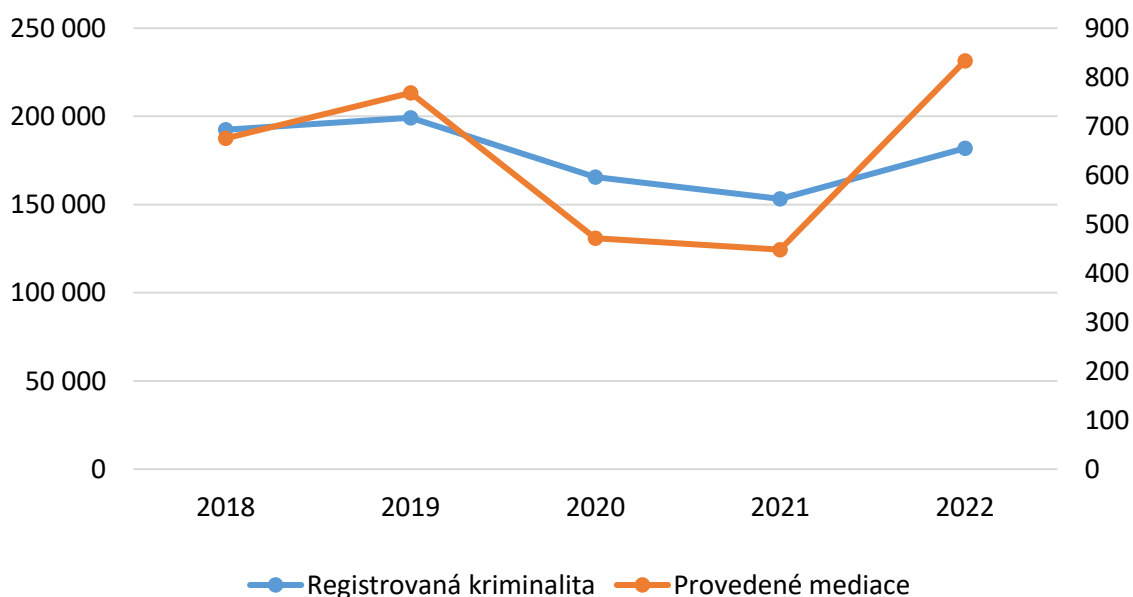
trestné činy a také násilné a mravnostní. V těchto případech by pro někoho mohlo být nemyslitelné, setkat se pachatelem tváří v tvář, komunikovat s ním a snažit se o nalezení určitého konsensu či řešení přijatelné oběma stranami. Pro zajímavost bych tedy uvedla ty nejzávažnější.

- 10 mediací bylo vedeno u TČ *týrání osoby žijící ve společném obydlí*
- 3 mediace proběhly u TČ *znásilnění*
- 3 mediace u TČ *pohlavní zneužití*
- 3 mediace se dokonce uskutečnily u nejzávažnější TČ *vraždy*

Tento graf zobrazuje strukturu případů všech věkových kategorií (dospělých, mladistvých i dětí mladších 15 let). Pokud se zaměřím na dospělé a mladistvé, lze nalézt určitý rozdíl. Mediace vedená s dospělými byla nejčastěji v případech ublížení na zdraví (úmyslné i neúmyslné). Za to s mladistvými šlo hlavně o mediace vedené z důvodu výtržnictví a poškození cizí věci.

Zajímalo mě, jak moc závisí počet provedených mediací na počtu registrovaných činů v jednotlivých rocích. Udělala jsem proto graf, který sleduje dvě hodnoty s cílem poznat, jak moc se mediace odvíjí od počtu spáchaných trestných činů a zda se budou trendy kopírovat.

Graf č. 4 - Porovnání trendu registrovaných trestných činů a trendu provedených mediací

Činnost všech organizací a služeb, pracujících nějakým způsobem s trestnými činy, je určitým způsobem závislá na míře páchané kriminality. Pokud nebude kriminalita, nebudou tak ani činné tyto služby. Taková situace však nikdy nenastala a s určitou jistotou lze předpokládat, že ani nikdy nenastane. A tak jde spíše o to, jak vysoko či nízko právě kriminalita v daném období je a tím pádem, jaká je vytíženost těchto orgánů a služeb.

Z grafu č. 4 vyplývá, že do jisté míry lze vidět odpovídající trend provedených mediací v závislosti na registrované kriminalitě za jednotlivé roky. V roce 2018 policie evidovala 192 405 trestných činů a provedeno v tomto roce bylo 675 mediací. V roce 2019 došlo k nárůstu trestných činů o necelých 7 tisíc a můžeme vidět, že bylo také provedeno více mediací. Pak přišly roky 2020 a 2021, kdy život v České republice ovlivnila pandemie covidu a odrazilo se to i na páchané kriminalitě. V roce 2020 byl propad trestných činů o 34 tisíc a v roce 2021 ještě o dalších 12 tisíc. Propad v provedených mediacích byl však poměrově ještě větší. Z celkových 768 mediací v roce 2019 bylo v tom následujícím provedeno o 297 mediací méně, což je pokles o více jak třetinu. Tento jev lze ale vysvětlit covidovými opatřeními znemožňujícími běžné provádění mediací. Činnost PMS tak byla ovlivněna celkově nižší kriminalitou a také tím, že často nemohla ani mediační jednání uskutečnit, i když by za standardních okolností v takových případech jednala. Krásně jak pak vidět změna, která nastala v roce 2022, kdy pandemická opatření a omezení už nezasahovala do života občanů, a tak křivka s registrovanou kriminalitou opět vystoupala, a to na hodnotu 181 991 registrovaných trestných činů. Zde ale nastává další nepoměr, který lze přisoudit dobré práci a aktivitě pracovníků PMS. I když bylo spácháno více trestných činů o cca 28 tisíc v porovnání s rokem 2021, počet provedených mediací poskočil skoro dvojnásobně. V roce 2022 bylo PMS uskutečněno 833 mediací, což je za posledních 5 let nejvíce a i přesto, že v roce 2018 a 2019 byla celková kriminalita vyšší než v roce 2022.

5.2 Mediace v trestním řízení a její využití v praxi

Na závěr své práce bych ráda poskytla rozhovory, které jsem vedla s ředitelkou Probační a mediační služby PhDr. Andreou Matouškovou a státní zástupkyní Mgr. Janou Murínovou. Obě zmiňované souhlasily s prezentováním rozhovoru a jejich slov v mé diplomové práci.

Mediaci mezi obětí a pachatelem v rámci trestního řízení je stále spíše upravena publikacemi zaměřenými na to, jak by měla mediace probíhat, podle jakých principů a pravidel se má postupovat při jejím uplatňování, ale hlubší vhled a informace o jejím praktickém provádění lze jen těžko dohledat. Z toho důvodu jsem zvolila rozhovory s osobnostmi, které mají v této problematice dlouholeté a cenné zkušenosti. Rozhovory jsem vedla s cílem zjistit, jak je to ve skutečnosti s poskytováním a vedením mediačního jednání v České republice. Do jaké míry odpovídá praxe teorii, jaké jsou problémy s prováděním mediace v trestním řízení a jakým způsobem probíhá spolupráce a komunikace mezi orgány činnými v trestním řízení, pokud je řeč o možném poskytnutí mediace. Do rozhovoru jdu s názorem, že institut mediace je u nás využíván nedostatečně a že by s ním naše trestní politika měla pracovat více.

5.2.1 Rozhovor s ředitelkou Probační a mediační služby PhDr. Andreou Matouškovou

Jakým způsobem probíhá výběr případů vhodných k mediaci? Který orgán nejčastěji předloží návrh pro započítání mediačních kroků?

- Je několik možných způsobů, jak se k nám případy dostanou. Jakmile jde o trestné činy ve věcech mladistvých nebo dětí mladších 15 let, tak se o nich dozvíme vždy. Všechny případy si tak můžeme prostudovat a udělat iniciativu z naší strany. Ve věcech dospělých pak mohou přijít klienti nebo jejich právní zástupci a požádat o spolupráci nebo jsme pověřeni státními zástupci či soudem. Podněty mohou přijít také od policie, která osobám předá informaci o našich službách anebo jsou přímo naši pracovníci spojeni s policisty a případy nám tak předají.

Takže v této činnosti funguje dobře i policie?

- Policie začala být aktivní v momentě, když jsme se pár let nazpátek opravdu zaměřili na prohloubení spolupráce PMS s policií. Pak bylo vidět, že se podněty od policie opravdu zintenzivnily, ale je to samozřejmě rozdílné okres od okresu. Někde jsou policisté informováni lépe, mají v tom jasno a dokáží vytipovat vhodné případy. Například ve Východočeském kraji je tato informovanost na vysoké úrovni a naše spolupráce funguje dobře. Ale někde tomu tak bohužel není. Setkáváme se i s policisty, kteří netuší, co jako PMS děláme a jaká je naše činnost. Proto se snažíme domlouvat na vzájemných návštěvách při vzdělávacích akcích, a to nejen s policií. Informovanost o nabídce mediace v široké veřejnosti je stále velmi malá.

Pokud už je nějaký případ, ve kterém má být mediační činnost uskutečněna, jakým způsobem jsou mediátoři vybíráni, kdo jim případy přiřazuje?

- V trestních věcech toto zajišťuje PMS, v případech občanskoprávních se to řídí dle zákona o mediaci, kde fungují tzv. zapsaní mediátoři, kteří jsou uvedeni na seznamu Ministerstva spravedlnosti ČR a pak jsou ještě mediátoři, kteří nejsou takto certifikováni, ale provádí mediaci na základě živnostenského oprávnění. Ani my jako PMS nemáme výlučnou působnost k poskytování mediace v trestních věcech, ale je tato činnost stanovena v zákoně o Probační a mediační službě, a tak ji fakticky vykonáváme. Nevím o jiné organizaci, které by dělala trestní mediaci ani nevím o tom, že by si za tuto činnost někdo nechával platit, tak jako si nechávají za provedení mediace platit mediátoři v jiných typech sporů.

Je výběr konkrétního mediátora z řad pracovníků PMS řešen s ohledem na případ a s ohledem na potřeby účastníků?

- To je v kompetenci vedoucího střediska, který organizuje práci. Ne všichni naši zaměstnanci mají znalost k vedení mediace. Jsou někteří úředníci, kteří se specializují na mediace více, soustřeďují se na ně, a tak jsou jim jako zkušeným v této problematice případy přiřazovány. Kontext a podmínky

daného případu zohledňuje vedoucí a volí pak mediátora, kterého považuje za vhodného i třeba z hlediska pohlaví, pokud je to potřebné.

Jak probíhají mediační sezení? Zahajují se zvláště s obětí a zvláště s pachatelem?

- Na tom se mediátor domlouvá jak se pachatelem, tak s obětí. Většinou je to tomu tak, že se nejdříve připravují k procesu společného setkání. Po přípravě se uskuteční už společné setkání, ale někdy se to zastaví již ve fázi přípravy, protože vyjdou na povrch jisté okolnosti bránící společnému jednání. Není to tak, že bychom dostaly pokyn, kde máme provést mediaci a my ni vždy uskutečnily. Je to tak, že dostaneme případ, abychom ho projednali v rámci přípravného řízení. Identifikujeme zájem stran, co chtějí v rámci spolupráce uskutečnit a předáváme jim informace o mediaci.

Mediace mezi obětí a pachatelem je ukončena zpravidla po prvním setkání? Je žádoucí tento proces neprodlužovat?

- Ano. Většinou je jedno setkání, po kterém se pak ještě třeba ladí znění dohody. Není to tak, že by se plánovalo několik jednání dopředu. Cílem opravdu je, dojít k dohodě bez zbytečných průtahů. Některé mediace skončí po prvním setkání, některé po druhém a některé složitější se rozkládají třeba i na tři setkání. To už jde ale o velké a složité a kauzy. Většinou mediace proběhne jako jednorázové setkání.

Mají soudy povinnost informovat o možnosti provedení mediace?

- Tak tomu není. Možná je to rozumná úvaha, ale v našich podmínkách se to takto nepraktikuje. Soud rozhoduje o vině a trestu, mediace by už tak měla být provedena. Soud může dát v rámci projednávání podnět k mediaci, ale to se v praxi opravdu nestává. Snažíme se, aby to začalo už u policie nebo státního zastupitelství, protože trestní řízení běží a všichni mají zájem na tom, aby došlo k projednání bez zvláštní průtahů.

Takže je mediace nejčastěji prováděna v přípravném řízení?

- Ano. A také v řízení u státního zástupce nebo v řízení před soudem, ale ne v hlavním líčení.

Co bývá předmětem mediačních dohod? Jedná se nejčastěji o náhradu škody?

- Je to o náhradě škody, ale často zaznívají také ustanovení, že pachatel se omluvil a oběť to přijala/akceptovala. K tomu se například domluví na způsobu úhrady škody. Nejde jen o domluvu, kdo komu a jak zaplatí, ale jde také o moment vysvětlení, který vyústí ve většině případů k projevení lítosti, vyslovení a sepsání omluvy.

Dohoda se poté předá soudci. Jak s ní naloží?

- Soud není dohodou vázán, nemusí k ní přihlížet, ale většině případu ji akceptuje. Například pokud je v dohodě napsané, že náhradu škody již pachatel provedl nebo je tam sepsaný splátkový kalendář, na kterém se strany domluvily, tak takovou dohodu soudce vždy přivítá.

Probační a mediační úředník dále sleduje, zda strany splnily závazky dohody?

- Jen pokud to soud uloží. Když pachatel projde mediací a soud ho pak odsoudí trestem, který se nás už netýká, tak mi ho ani nemáme právo kontrolovat. Ale samozřejmě tam, kde je následná kontrola spojena s výkonem trestu, tam sledujeme plnění dohody. Pokračující kontrola se liší z hlediska naší zákonné působnosti. V případě, kdy soud rozhodne že máme věc dále sledovat, tak tak činíme. Tam, kde jsem s osobami v kontaktu, ale soud to neuložil, tak jsou naše pravomoci omezeny limity stanovenými zákonem. Když není uložena povinnost, nemáme oprávnění kohokoliv kontrolovat.

Vidíte cestu, jak dostat mediaci více do popředí, aby byl její potenciál využíván?

- Cesta je pořád stejná, stále v ní musíme pokračovat, protože ideálu jsme ještě nedosáhli. Mediace se dá použít v mnoha případech a toto musíme zdůrazňovat, ukazovat, a to hlavně orgánům se kterými spolupracujeme.

Rozhovor s paní doktorkou Matouškovou mi ukázal, jak je činnost Probační a mediační služby důležitá a náročná, jelikož pracovníci PMS musí vyvíjet velkou aktivitu, aby se jejich práce dostala mezi laiky a také více do povědomí policejních složek. Překvapivým zjištěním pro mě byl fakt, že policie má v tomto tak významné postavení. Neměla jsem tušení, že právě policisté mohou být těmi prvními, kteří informují účastníky trestného činu o možnosti mediace. Proto si myslím, že by nemělo dojít ke skutečnosti, že snad někteří o činnosti PMS a o samotné mediaci nemají dostatečné informace a nedokážou tak stranám tuto možnost řešení konfliktu doporučit nebo nabídnout. I když není nikde stanoveno, že mediaci v trestních věcech může zajišťovat pouze PMS, není zde žádná jiná organizace, která by ji poskytovala. Pokud by se některé nestátní neziskové organizace akreditovaly dle zákona o obětech trestných činů, mohly by PMS pomoci v uplatňování mediace a dostat ji tak k více případům.

5.2.2 Rozhovor se státní zástupkyní Mgr. Janou Murínovou

Jak dlouho se jako státní zástupkyně setkáváte s institutem mediace?

- Mediace se hojně využívá od té doby, kdy je v zákoně umožněno uzavírat dohody o vině a trestu nebo jít cestou prohlášení viny i v krajské příslušnosti. Tím se totiž pachatel snaží získat příznivější podmínky při rozhodování soudu o výši a druhu jeho trestu. Mediace je tedy nástrojem umožňující pachateli dohodnout se s poškozenými, v případě mrtvých s pozůstalými, protože součástí dohody o vině a trestu je i náhrada škody.

Jako státní zástupkyně spolupracujete s ostatními orgány činnými v trestním řízení. Jak si v praxi předáváte informace o případech, kde dojde k mediaci?

- Mediace začíná už na samém začátku u policejního orgánu. Uvedu na konkrétním případě, kdy se jednalo o dvojnásobnou vraždu. Pachatel byl chycen a já vyjela ihned k policii na prvotní výsledky. Už v jeho rámci poučuji obviněného, že do budoucna můžeme kdykoliv jednat o dohodě o vině a trestu, ale že její podmínkou je úplné doznání, akceptace právní kvalifikace skutku a případná náhrada škody poškozenému. Takže už ve chvíli zahájení

trestního stíhání nastavujeme pravidla do budoucna a poskytujeme informace o možnostech následného řešení a jednání s poškozeným. V jiném případě, kdy šlo o vraždu a pachatelem byl mladiství, tak tam jsme do mediace vstoupili velmi intenzivně. Jak v rámci náhrady škody, tak i v pomoci rodině zavražděného. Pomoc byla potřeba ale poskytnout také rodině mladistvého pachatele, neboť se jednalo o velmi zmedializovanou kauzu. V tomto případě jsem já, jako státní zástupce, vystoupila velmi aktivně, protože jsem hned na začátku dala pokyn policejnímu orgánu, že musí přijmout opatření v rámci sociálně právní ochrany jak poškozeného, tak i rodiny pachatele, které hrozilo nebezpečí případných útoků. Mediace zde byla ze strany policejních interventů a mediátorů zahájena velmi rychle, aby se neobrátila zlost pozůstalé osoby vůči pachatelově rodině.

Takže první jde podnět od Vás či od policie a až poté může činnost zahájit PMS?

- Ano. V případě, že pachatel projeví snahu nahradit škodu a omluvit se, tak já jako státní zástupce dávám podnět PMS, aby zahájila činnost a dávám jí souhlas ke kontaktování obviněného. Mají ode mě pověření, že mohou jít za obviněným do vazby a případně zprostředkovat mediaci s poškozeným. Pak už to nechávám na jejich činnosti. Musím říci, že pokaždé, když jsem požádala PMS o zahájení činnosti ve věci, aktivita vždy přišla. Probační úředníci se snaží být nestranní, pomoci jak oběti, tak i pachateli. Také se mi nikdy nestalo, že by šel probační úředník proti mému návrhu. Spolupracujeme spolu.

Jak často využíváte služeb Probační a mediační služby?

- Ze zákona mám povinnost sdělovat PMS informace o případech mladistvých. Jakmile PMS dostane tuto informaci cestou usnesení o zahájení trestního stíhání, tak činnost zahájí. Poté nám (státní zástupcům) buď sdělí, že v tomto případě nemá mediace cenu anebo nás informuje o zahájení činnosti. Na základě usnesení už mohou začít komunikovat s obviněným, ale na poškozené se nás musí vždy zeptat, že obviněný projevil zájem se omluvit a jestli považujeme za vhodné kontaktovat poškozeného a jestli jim k tomu dáváme souhlas.

Jaká je ochota ze strany oběti vidět se pachatelem a být s ním v kontaktu u takto závažných trestných činů jako je vražda?

- Záleží jak kdy. Každá oběť nebo poškozený reaguje na čin trochu jinak. Pro některé je to natolik těžké a nesnesitelné, že nechtějí pachatele vidět. Často se to stává i v případě pozůstalých, kteří dokonce odmítají vypovídat u soudu v přítomnosti obviněného. Pak jsou ale jedinci, kteří to chtějí pachateli říct z očí do očí, a naopak se do něj pustí a je vidět, že si potřebují ulevit a chtějí slyšet určitou reakci od obviněného. Ale opravdu záleží na případu, na lidech, na okolnostech. Nelze to paušalizovat.

Pokud dojde při mediaci k sepsání dohody, jak moc soudce k jejímu výsledku přihlíží při rozhodování o uložení trestu?

- Strany se v dohodě nemohou dohodnout o vině a trestu, ale mohou dojít např. k domluvě o náhradě škody. V případě zvláště závažných trestných činů, kterými se zabývám, soud k mediační dohodě přihlíží jako k polehčující okolnosti. Zejména v případech, kdy je mediace zahájena z iniciativy obviněného, kdy zaslal omluvné dopisy a uhradil nebo začal splácet škodu a svého činu lituje, soud tuto skutečnost zohledňuje při stanovení délky trestu. U činů takové právní kvalifikace se jedná vždy o nepodmíněný trest odnětí svobody a není zde možné zvažovat nějakou podmínku či alternativu.

Ovlivňuje prováděná mediace proces trestního řízení?

- Mediace nemá vliv na trestní řízení. Je to jen jakýsi polehčující aspekt při následném rozhodování o vině a trestu a náhradě škody. Samozřejmě soud to reflektuje a přihlíží k tomu. Avšak samotná mediační činnost nikdy nemá vliv na délku trestního řízení. Nikdy nečekáme na výsledek, naše časová lhůta běží nezávisle na PMS a buď se k mediační dohodě stihne dojít nebo ne. Nezažila jsem, že by se zahájila probace a mediace u soudu, protože tam už jsou karty rozdané. Trestní řízení je rozjeté a je technicky nerealizovatelné, aby v den zahájení hlavního líčení požádal obviněný, že se chce omluvit prostřednictvím PMS a požadovat uskutečnění mediace. Tento rozhovor byl pro mě velmi obohacující. O tom, jak úzce spolu státní zastupitelství, policie a pracovníci

PMS spolupracující, jsem před rozhovorem nevěděla. Překvapila tak míra přičinění státních zástupců na uplatnění mediace. Jsem ráda, že zrovna paní Murínová má s mediacemi a s pomocí obětem zkušenosti a mohla tak její práci ukázat i na konkrétních případech. Půjde mi skvěle nastavený systém v případech, které se týkají trestné činnosti mladistvých nebo dětí. PMS se dozví o každém takovém případě a sama pak může iniciovat řešení pomocí mediačního setkání. Bylo mi jasné, že nemůže být kvůli zahájení mediace trestní řízení pozastaveno, ale překvapilo mě, že se ani nečeká na její výsledek ve fázi, kdy už je mediace zahájen a soud o tom ví. Když se nad tím zamyslím, chápu, že má představa by byla v praxi těžko realizovatelná, jelikož by docházelo k velkým průtahům řízení.

Závěr

Ve své práci jsem komplexně zpracovala institut mediace v trestním řízení, jakožto způsob řešení problémů a narušených mezilidských vztahů v důsledku spáchaného trestného činu. Mediace je jedním z programů praktikující restorativní principy, tudíž jsem svou práci začala vysvětlením a popsáním restorativní justice. Jedná se o přístup nahlízející na trestání odlišným způsobem, než jak jsme tomu zvyklí u justice retributivní. Jde o mladší a modernější přístup trestněprávní politiky, která se nesoustředění jen na potrestání pachatele, ale svoji činnost směřuje i na oběť a na ostatní členy společnosti zasažené trestným činem. Uvedla jsem nejdůležitější zásady, které charakterizují restorativní justici a které se tím pádem odrážejí i v samotných mediačních jednáních.

Dále jsem se zaměřila na samotný proces mediace, na subjekty, které se setkání účastní, na jejich roli v procesu a na zprostředkovatele tohoto setkání, mediátora. Mediátor je osoba, která je klíčovým prvkem mediačního jednání, neboť tento proces vede s cílem dosáhnout dohody mezi obětí a pachatelem. Z mého pohledu by to měla být osoba, která svou práci dělá se zájmem a s ochotou lidem pomáhat. Je velmi důležité, aby se mediátor pečlivě připravil na každý jednotlivý případ a byl schopen potlačit své vlastní názory a při jednání vystupovat nestranně a s vůlí pomoci oběma stranám. Mediátoři jsou v České republice trojího druhu. Mediátoři vykonávající svou činnost jako podnikání na živnostenský list, certifikovaný mediátor uveden na seznamu Ministerstva spravedlnosti ČR a poté mediátoři jako pracovníci Probační a mediační služby. První dva zmiňované typy jsou mediátoři poskytující činnost v rodinných a jiných občansko-právních sporech. Mediaci v rámci trestního řízení mají v České republice na starost probační a mediační úředníci. Z toho důvodu byla celá jedna kapitola práce věnována Probační a mediační službě.

Praktickou část jsem začala daty, které mi poskytli pracovníci Probační a mediační služby. Šlo mi hlavně o zjištění vývoje, kterým se mediace v České republice ubírá. Porovнала jsem stav v průběhu 5 let, a to z hlediska celkového počtu provedených mediací a z hlediska činnosti jednotlivých soudních krajů. Pokud jde o jednotlivé trestné činy, usuzovala jsem, že je mediace využívána zejména pro

méně závažné trestné činy. To se mi potvrdilo. Překvapila mě ale tak velká převaha trestného činu ublížení na zdraví, jenž tvořil skoro polovinu všech mediací uskutečněných v roce 2022. Očekávala jsem větší procento podvodů a dalších majetkových trestných činů. Dále jsem provedla porovnání trendu provedených mediací za posledních 5 let v porovnání s počtem registrovaných trestných činů. Výsledkem je zjištění, že počet mediací za rok je do jisté míry závislý na výši registrované kriminality. Důležitějším je ale fakt, že v roce 2022 došlo k rapidnímu nárůstu provedených mediací v porovnání s nárůstem kriminality. Probační a mediační služba tak byla v loňském roce při provádění mediačních jednání velmi aktivní. Určitě stojí za počkání, jaká čísla bude vykazovat tento rok a zda se stoupající trend potvrdí.

Toto téma diplomové práce jsem si vybrala z toho důvodu, že jsem chtěla poznat skutečný stav poskytování mediačních jednání v trestních věcech u nás v České republice a také pochopit, jak se v praxi vybírají ze všech případů ty, u kterých je následně prováděna mediace s pachatelem a obětí. Jelikož jsem ale nenašla žádnou publikaci, která by tuto problematiku podrobněji popisovala, uskutečnila jsem setkání s ředitelkou Probační a mediační služby a také se státní zástupkyní působící v Praze. Oba rozhovory poskytují současná fakta týkající se uplatňování mediace v rámci trestního řízení. Také poskytují přehled, jakým způsobem jsou orgány činné v trestním řízení a Probační a mediační služba začleněny v práci s pachatelem a obětí bezprostředně po spáchaném trestném činu. Rozhovory mi pomohly najít odpověď na otázky, které mi byly nejasné, a to hlavně v oblasti, jakou roli zastávají jednotlivé orgány v trestním řízení (respektive na jeho počátku), kdy se uvažuje o zprostředkování mediace.

Není to jen o aktivitě Probační a mediační služby. Prvními iniciátory, kteří předávají informace samotným účastníkům trestného činu nebo rovnou probačním a mediačním úředníkům, jsou policisté a také státní zástupci. Za velmi pozitivní považuji informování ohledně případů týkajících se mladistvých a dětí mladších 15 let, kde má Probační a mediační služba k dispozici ihned všechny takové případy. Sama pak může rozhodnout o vhodnosti mediace a zahájit kroky k ní směřující. U ostatních případů tomu tak není a tam záleží, zda policejní orgán nebo státní zástupce vůbec možnost mediace zváží. Zde vidím problém, protože

například ne všichni policisté jsou v této oblasti znalí a často tak není potenciál mediačního jednání vůbec využit.

Za zamyšlení stojí poukázat na právní úpravu v Belgii. Jejich zákon o mediaci (z roku 2005) přímo stanovuje možnost, že osoba, která se přímo účastní trestního řízení má možnost požádat o zahájení mediace, a to v průběhu celého trestního řízení. Významným je také belgický Oběžník Státního zastupitelství. Ten státnímu zastupitelství a soudním orgánům nařizuje povinnost informovat o možnosti využití mediace všechny strany s přímou účastí na trestním řízení. Tyto předpisy byly velkou změnou, která v Belgii dokázala institut mediace zviditelnit a zajistit, že se každá oběť, každý pachatel o této možnosti dozví. Tohle je cesta, kterou vidím jako realizovatelnou v posunu naší převážně retributivní justice směrem k restorativní.

Probační a mediační služba České republiky se snaží být aktivní v poskytování vzdělávacích akcí, snaží se prohlubovat spolupráci a komunikaci s policejními složkami, s orgány trestní politiky, ale také se snaží zvýšit povědomí o restorativní justici a mediaci mezi laiky a širokou veřejností. Doufám, že má práce poslouží jako další dílek ke zvýšení povědomí o pozitivním přínosu, jaký mediace mezi obětí a pachatelem trestného činu může mít.

Seznam literatury

Monografie

BÍGLOVÁ, Ilona. *Mediace v trestním řízení*. Praha, 2022. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí práce JUDr. Katarína Tejnská, Ph.D.

DLEŠTÍKOVÁ, Tereza. *Poškozený a oběť trestného činu v kontextu restorativní justice*. Praha, 2019. Disertační práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Katedra trestního práva. Vedoucí práce prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

HOLÁ, Lenka a Miluše HRNČIŘÍKOVÁ. *Mimosoudní metody řešení sporů: vysokoškolská učebnice*. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-246-2.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní: podle stavu k ...*. Praha: Leges, 2010-. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-278-3.

JOHNSTONE, Gerry a Daniel W. VAN NESS. *Handbook of Restorative Justice*. United Kingdom: Willan Publishing, 2007. ISBN 978-1-84392-150-9.

KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-021-8.

SOTOLÁŘ, Alexander, Pavel ŠÁMAL a František PÚRY. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H. Beck, 2000. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 8071793507.

STRÉMY, Tomáš, Lucia KURILOVSKÁ a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restorativna justícia*. Praha: Leges, 2015. Teoretik. ISBN 978-80-7502-075-8.

STRÉMY, Tomáš, ed. *Restorativna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, máj 2014*. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-7502-034-5.

ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9.

ŠTEFÁNIK, Ondřej. *Restorativní justice v podmínkách českého trestního práva*. Praha, 2012. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce doc. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.

ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka a Dagmar DOUBRAVOVÁ, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2.

ROZUM, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-090-8.

UMBREIT, Mark S. *The handbook of victim offender mediation: an essential guide to practice and research*. San Francisco: Jossey-Bass, 2001. ISBN 0-7879-5491-8. Dostupné z: http://www.8-926-145-87-01.ru/wp-content/uploads/2014/07/Mark_S_Umbreit_The_Handbook_of_Victim_Offender_BookZZ.org_.pdf

ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. ISBN isbn80-902998-1-4.

ŽÁČEK, Jan. *Odklony v trestním řízení jakožto jeden z nástrojů restorativní justice* [online]. Praha, 2018. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Právnická fakulta. Vedoucí práce doc. JUDr. Bc. Tomáš Gřivna, Ph.D.

Legislativa

Doporučení Rady Evropy CM/Rec (2018) výboru ministrů členských států o restorativní justici ve věcech trestních, ze dne 3. října 2018. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/08/RJ_SfCh_RestJus_doporuzeni-1.pdf

JELÍNEK, Jiří a Dita MELICHAROVÁ. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: s poznámkami a judikaturou: (zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů): podle právního stavu k 1.9.2004.* Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-493-5.

Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters. Dostupné z: <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2018/10/Recommendation-CM-Rec-2018-of-the-Committee-of-Ministers-to-member-States-concerning-restorative-justice-in-criminal-matters-.pdf>

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů). Hlava I, § 1. In: *Zákony pro lidi*. AION CS, s.r.o. 2010-2023. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-45>

Zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů (zákon o mediaci). Hlava I, § 2. In: *Zákony pro lidi*. AION CS, s.r.o. 2010-2023. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-202>

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. In: *Zákony pro lidi*. AION CS, s.r.o. 2010-2023. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-257>

Elektronické zdroje a webové stránky

Amnesty International Česká republika [online]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/zprava/5528/krute-ponizujici-a-kontraproduktivni-ke-zruseni-poprav-vyzyva-dnesni-mezinarodni-den-proti-trestu-smrti>

Braithwaite, J. (2003). Principles of Restorative Justice. In A. von Hirsch, J.V. Roberts, A.E. Bottoms, K. Roach and M. Schiff (Ed.), *Restorative Justice and Criminal Justice: Competing or Reconcilable Paradigms?* Hart Publishing. Dostupné z: http://johnbraithwaite.com/wp-content/uploads/2016/05/2003_Principles-of-Restorative-Just.pdf

Building Bridges: Cíle. *Restorative Justice* [online]. Dostupné z: <http://restorative-justice.eu/bb/cs/cile/>

Building Bridges. *Mezinárodní vězeňské společenství, z.s.* [online]. Dostupné z: <https://mvs.cz/building-bridges/>

DOLEŽALOVÁ, Martina a Patrick VAN LEYNSEELE. *Mediace pro advokáty: e-manuál*. 2012. Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/pro-advokaty/mediace/e-manual_cz_1.pdf

Facilitativní mediace – Řešení konfliktu prostřednictvím mediátora. *Národní pedagogický institut České republiky: Metodický portál RVP.CZ* [online]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/s/17109/FACILITATIVNI-MEDIACE---RESENI-KONFLIKTU-PROSTREDNICTVI-MEDIATORA.html>

JONÁŠOVÁ, Aneta. *Restorativní justice a její projevy v českém trestním právu*. Brno, 2017. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/m9kxv/Aneta_Jonasova_-_Restorativni_justice_a_její_projevy_v_ceskem_trestnim_pravu.pdf

Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025. *JUSTICE.CZ: KATALOG ŽIVOTNÍCH SITUACÍ*. Dostupné z: <https://justice.cz/web/msp/koncepce-rozvoje-probace-a-mediace>

Mediace: *Mediace – možnost mimosoudního řešení konfliktu. Probační a mediační služba* [online]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mediace/>

O restorativní justici. *Restorativní justice* [online]. Praha. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/>

Počet mediací mezi pachateli a oběťmi trestných činů klesá. *Česká justice* [online]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2017/10/pocet-mediaci-pachateli-obetmi-trestnych-cinu-klesa/>

Poslání a cíle Probační a mediační služby. *PROBAČNÍ A MEDIČNÍ SLUŽBA* [online]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-nas/>

PRAVIDLA A STANDARDY PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ ČINNOSTI. *PROBAČNÍ A MEDIČNÍ SLUŽBA* [online]. 2021. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/onas_zakladdokumenty_pravidlaastandardy_2021.pdf

Restorativní město (Restorative city). *Restorativní justice* [online]. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/restorativni-justice-mimo-trestni-rizeni/restorativni-mesta-restorative-city/>

Sekundární viktimizace obětí trestných činů a jak jí předcházet. *EPRAVO.CZ* [online]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/sekundarni-viktimizace-obeti-trestnych-cinu-a-jak-ji-predchazet-112102.html>

UNODC. Průvodce restorativními programy. Edice příruček pro trestní justici. 2. vydání. Vídeň: United Nations, 2020. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2021/08/PROHLEDNOUT-PRUVODCE-RESTORATIVNIMI-PROGRAMY.pdf>

Zehr, H. & Mika, H. (1998). Fundamental concepts of restorative justice. *Contemporary Justice Review*. 1. Dostupné z: https://www.academia.edu/1299608/Fundamental_concepts_of_restorative_justice

Kristel Buntinx - Mediace u závažné trestné činnosti. In: Youtube [online]. 06.05.2022. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=2FCHM35Nqck>. Kanál uživatele Institut pro restorativní justici.